ID-DGĦAJJES TRADIZZJONALI MALTIN

Joseph Muscat

Kien hemm żmien qrib is-sena 1900 meta fil-Port il-Kbir ta' Malta kont tara geġwiġija ta' bċejjeċ tradizzjonali tal-baħar iħufu madwar il-bastimenti tal-gwerra Ingliżi u bastimenti oħra tal-merkanzija jew tal-passiġġieri. Fi stħarriġ li kien sar fl-1920 intqal li kien ikun hemm qrib 2000 biċċa tal-baħar fil-Port. [1]

Wieħed ma jridx jinsa li qabel ma daħlu fl-użu l-karozzi tal-linja, l-uniku mezz biex taqsam mill-Kottonera għall-Belt jew bil-maqlub kienet id-dgħajsa tal-pass. Kien hemm dgħajjes oħra ikbar, dawk tax-xogħol li kellhom servizz għal Marsamxett, San Ġiljan, San Ġorġ u saħansitra kienu jaslu sal-Mellieħa, iva kont trid tħallas tliet skudi għal vjaġġ bħal dak.

Is-servizz tal-lanċa beda fl-1881 u ġab miegħu ħafna oppożizzjoni min-naħa tal-barklori għax kienu jistennew li se jitilfu ħobżhom. Is-servizz tal-karozzi tal-linja beda fl-1918 u sar iżjed tħassib min-naħa tal-barklori.[2] B'danakollu kien għad hemm ħafna xogħol għall-barklori, biżżejjed wieħed iżomm f'rasu li ġieli fil-Port kien ikun hemm 90 bastiment tal-gwerra Inglizi. Dawn kellhom madwar seba' ammiralli biex imexxuhom, b'1400 fizzjal, 20,000 baħri u 3,000 baħri Malti oħra mpjegati man-Navy Ingliża. Madwar 200 barklor kienu jiddependu fuq ix-xogħol tagħhom man-Navy Ingliża u kien hemm madwar 600 oħra li ħobżhom kienu jsibuh f'servizzi fil-Port il-Kbir.

Daqqa t'għajn lejn ix-xatt tal-Isla ta' dawk iż-żmenijiet kont tara ħanut imiss mal-ieħor ta' parrukkiera, ħajjata, tal-*laundry*, ħwienet tax-xorb, dawk li jgħaddu l-ilbiesi, ħwienet taż-żebgħa u tant u tant oħrajn. Wieħed iġib quddiem għajnejh it-taħlit tal-familji b'kunjomijiet Ingliżi li għadek issibhom hemm sallum. Sar taqlib demografiku, tekniku, ekonomiku, reliġjuż, soċjali u kulturali u dan kollu jimmarka ż-żmien li jgħaddi u ma jerġax lura!

L-EWWEL TAQSIMA[3]

Id-dgħajsa tal-pass jew tal-passiġġieri fost id-dgħajjes tradizzjonali Maltin għandha storja twila ħafna. Jidher li se jkun mogħti lilha wisq iżjed spazju u dettalji mill-bċejjeċ l-oħra kollha Maltin. Dan bir-raġun kollu għax hi kienet ħaġa waħda mal-istorja tal-Port il-Kbir speċjalment minn żmien il-kavallieri kważi sallum. Żgur li minn mindu fil-Port il-Kbir kienu jidħlu xi bastimenti kbar jew żgħar kont issib xi tip ta' dgħajsa biex twassal in-nies minn fuq bastiment sax-xatt tal-Birgu, forsi wisq iżjed minn partijiet oħra tal-Port il-Kbir. F'dan iż-żmien bikri tal-istorja ta' Malta m'għandniex l-iċken ħjiel ta' kif setgħet kienet dik id-dgħajsa.

L-ewwel ħjiel tad-dgħajsa tal-pass jissemma' għas-sena 1601[4] iżda minn hemm 'il quddiem tibda tidher fi stampi ta' kitbiet ta' Schellinks (1664-65), fil-manuskritt ta' La Touche (1750) li jinsab fil-Mużew tal-Arti l-Belt, fil-pittura hekk magħrufa bħala Piccola Barriera (1750) f'akkwarell ta' Vincenzo Fenech (1790) u fil-pittura tal-aħwa Schranz mal-bidu tal-perjodu Ingliż f'Malta. Tidher imbagħad f'ħafna ritratti li bdew jidhru fl-aħħar tas-seklu dsatax li bejniethom dawn kollha jagħtuna l-evoluzzjoni tad-dgħajsa tal-pass.

Fil-kodici ta' Vilhena tal-1724 u wara f'dak ta' DeRohan tal-1784, insibu bosta tagħrif dwar id-dgħajsa tal-pass. Kien hemm dik iż-żgħira magħrufa bħala ferilla li kienet tagħti servizz biss bejn L-Isla u l-Birgu, kellha qaddief wieħed ta' 'l fuq minn tmintax-il sena. Kien hemm ukoll id-dgħajsa tal-pass il-kbira li kienet taħdem bejn il-Kottonera u l-Belt; din kellha żewġ barklori li ma setgħux ikunu inqas minn tmintax-il sena. Kull qaddief taż-żewg xorta ta' dgħajjes kien obbligat igorr miegħu lanzetta biex jiddefendi ruħu minn xi Isiera li jippruvaw jieħdu f'idejhom xi dgħajsa biex jaħarbu minn Malta. Waqt li barklor tad-dgħajsa l-kbira seta' jinżel l-art biex iħajjar xi passiġġieri jużaw id-dgħajsa tiegħu, sieħbu kellu jibqa' fuqha għassa għal xi Isiera li jippruvaw jeħduha f'idejhom.[5] Kull dgħajsa tal-pass mad-daqq tal-Ave Marija kellha tittieħed fil-mandraġġ ta' Bormla jew dak ta' taħt Sant'Anġlu u hemm tintrabat

---

[1] Busuttil, V., u Borg, T., *English Encyclopaedia*, (Malta, 1921), vol. D - F, 1127; ara wkoll Faure, G., *Li Storia ta Malta u Ghawdex*, (Malta, 1913), vol.5, 776.

[2] Belli, G., *Storja ta' Malta u Ghawdex*, (Malta, 1932), vol. 7, 2574 *et seq.*

[3] Dan ix-xoghol sar bis-sahha ta' bosta mghallmin tad-dghajjes u barklori li gentilment wiegbu ghal kull mistoqsija li kont naghmlilhom fl-intervisti tieghi.

[4] Contreras, A., *The Life of Captain Aloisio de Contreras*, (Londra, 1926), 52.

[5] National Library Malta Library ('il qudiem naghtu biss NLM LIB) 429, vol.1, *Per le Barche del Passo*.

b'katina bħala sigurezza kontra l-ilsiera.[6]

Ix-xoghol tal-bini tad-dgħajjes seta' jsir bis-saħħa ta' ħafna mgħallmin tas-sengħa professjonali u mhumiex u mħabba l-ħafna barklori li kien hemm li kienu jaqilgħu ħobżhom minn dak ix-xogħol. Għedna mgħallmin professjonali għax kienu dawk li kienu jaħdmu biex jgħixu minn dik is-sengħa. Kien hemm oħrajn impjegati fit-tarzna tal-Ingliżi li wara x-xogħol kienu jaħdmu d-dgħajjes tagħhom. Kien hemm min tgħallem waħdu. Del Ceppo kien wieħed minn dawn li darba xtara frejgatina u żarmaha biex ikun jaf kif tinbena; illum għandu negozju kbir ta' jottijiet għall-manutenzjoni u tiswijiet.[7]

Kont tara mghallem professjonali jaghmel xi dgħajsa kien jagħti l-impressjoni li ma kienx hemm għaġġla biex ilestiha. Niftehmu, id-dgħajjes tadizzjonali qatt ma saru bit-tużżani jew bil-*mass production*. Il-fraxxnu, l-injam l-iżjed użat fil-bini tad-dgħajjes, kien dan l-aħħar l-iżjed li jiġi Malta mill-Albanija. Iż-żmien li qafas ta' dgħajsa jdum fuq l-iskall iservi biex l-injam ikompli jinxef f'postu. Mgħallem tajjeb u professjonali kien jaħseb biex jaħżen l-injam li jkollu bżonn biex jilħaq jinxef. Wieħed minnhom qalli li jkollu njam li kien ilu għandu fil-ħanut tax-xogħol għal ħmistax-il sena.

Meta wieħed joqgħod jaħseb li l-injam għad-dgħajjes kien jiġi kollu minn barra ara kemm kien iqum flus. Jintuża l-fraxxnu, tal-aħmar, tal-abjad, il-kewba għat-tappiera, fagu għal imqadef, xi biċċa tik għar-roti, *greenheart* jew linju sant għal xi skalm u kultant kien jintuża xi biċċa ħarrub jew żebbuġ għaz-zokk li biha kienu jgħaqqdu r-rota mal-prim. Illum is-sapele daħal flok il-kewba u t-tik lanqas biss ixxommu. Flok il-fagu daħal injam ieħor biex il-moqdief ikun eħfef minn wieħed tal-fagu. Mgħallem tajjeb joqgħod attent ħafna biex kemm jista' jkun ma jdaħħalx fix-xogħol injam stradiljat f'xi biċċa mill-partijiet tad-dgħajsa; injam hekk ikun bla saħħa. L-imgħallem Spiru Toscano qalli darba li hu kien jiftakar żmien meta qatgħa ta' zokk għat-tul kienu jħallsu 1/4d jew 1/2d. Dak kien żmien meta kien għadu jiġi Malta njam ta' zkuk ħoxnin li minnu kienu joħorġu l-majjieri u l-istamnari u bċejjeċ oħra ta' dgħajsa li jkunu għat-tond, ngħidu aħna brazzoli u l-bqija. Peter Caruana minn Għawdex jiftakar meta kienu jġibu l-*greenheart* minn barra maqtugħ tal-qies lest biex bih jagħmlu l-prim ta' dgħajsa tal-latini, kien ixarrab biċċa, jagħti daqqa jew tnejn biċ-ċana biex jippuli l-prim, jerġa' jsinn iċ-ċana u jkompli hekk għat tul kollu. Wieħed iżomm f'rasu li qed nitkellmu mil-linju sant li l-ebusija tiegħu hi magħrufha sewwa.

Ix-xogħol tad-dgħajjes tradizzjonali kien isir ġo ħanut tax-xogħol u dejjem fil-magħluq. L-ewwelnett ix-xogħol ta' dgħajsa kien hekk delikat u fin li ma tistax tħallih għax-xemx u x-xita fil-beraħ. Barra minn hekk l-imgħallmin kienu dutturi wisq u kienu jibżgħu li jeħdulhom is-sengħa jew l-għodda. Din l-attitudni għadha tinħass sallum bħallikieku kienu għadhom nies tas-sengħa privileġġjati u li jinqatgħu għalihom.

Darba kelli x-xorti li flimkien ma' Honor Frost[8] inżur il-ħanut tax-xogħol ta' Karmenu Sgendu meta kien qed jibni dgħajsa tat-tiġrija. Tiskanta kif Karmenu kien jaħdem hemm fil-ħanut żgħir tiegħu u li trid tinżel fih bi ftit turġien. Din Honor Frost baqgħet skantata u daret fuqi tistaqsini jekk kienx possibbli li d-dgħajsa joħorġuha minn hemm meta tkun lesta. Jien żgurajtha li Karmenu kien jaf x'inhu jagħmel. Niftehmu, kien hemm xi każ jew tnejn ta' mgħallem li bena dgħajsa u wara li tlestiet induna li ma kienx possibbli li joħroġha mill-ħanut bla ma jwaqqa' biċċa minnhu. Dan ifakkarni f'dak li kienu jagħmlu fl-arsenal tal-galeri li kien hemm fil-mina llum tal-lift u li nħaraq fl-1685.[9] Waqt li galera tkun qed tinbena bil-pruwa 'l barra d-daħla wiesgħa kienu jimbarrawha bil-ġebel li jitneħħa meta l-galera tasal biex tkun varata. Kienu jaħdmu taħt is-saqaf u bil-magħluq biex ma jsirx serq ta' materjal.[10]

Fi triq prinċipali li tagħti, int u nieżel in-niżla tax-Xewkija fil-Kalkara, kien hemm ħanut tax-xogħol ta' xi bċejjeċ tal-baħar. Wieħed seta' jara ċar u tond kanal kull naħa fil-koxox tal-bieb u għalhekk fiċ-ċaċċiżi wkoll biex il-biċċa tal-baħar lesta minn kollox tkun tista' toħrog mill-bieb żgħir tal-ħanut jekk mhux wieqfa fuq il-prim tagħha joħorġuha la ġenbha bl-għajnuna tal-ispazju maħluq bil-kanal li kien hemm kull naħa tal-bieb. Wieħed jifhimha mill-ewwel li qabel kollox l-imgħallem kien jiżbokka l-bieb minn postu.

Meta wieħed jifli l-manuskritti tad-Dwana li ssibhom fl-Arkivju Nazzjonali tar-Rabat, jinduna li l-permessi maħruġin għall-bini ta' xi ħwienet għax-xogħol tad-dgħajjes kienu kollha maħsubin biex ikunu temporanji bl-użu ta' soqfa tal-landa jew *corrugated*. Hawn wieħed jinduna li l-awtoritajiet Ingliżi tal-Port kienu joqogħdu attenti għall-ambjent. Meta wieħed jinżel ix-Xewkija fil-Kalkara jinduna kif ċerti ħwienet għax-xogħol tad-dgħajjes nibtu u żdiedu jmissu kważi ma' xulxin sa taħt is-sur; tista' tgħid li dawn illum huma mużew jew biċċa mill-wirt marittimu ta' Malta.

Fil-Kottonera, iżda mhux biss, kien hemm mgħallmin tad-dgħajjes li baqgħu msemmijin ħafna għal xogħolhom. Kont titkellem ma' Spriu Toscano kont tieħu gost għax tassew kien bniedem tas-sengħa. Dan kien imfittex ħafna għax-xogħol ta' tiswija u kellu l-ħanut tiegħu fis-sur fil-Ponta ta' L-Isla. Il-Guli għadu msemmi għad-dgħajjes tat-tiġrija u għall-frejgatini li kien jagħmel. Maniscalco f'Marsaxlokk kien

[6] *Laws and Regulations of Police*, (Malta, 1853), ('il quddiem naghtu biss LRP), *passim*.

[7] Taghrif migbur minghand Del Ceppo stess.

[8] Din Honor Frost kienet arkeologa ta' taht il-bahar u sibtha ta' ghajnuna kbira fir-ricerki tieghi dwar l-istorja tal-bahar.

[9] Dal Pozzo, B., *Historia della S. Religione Militare di S. Giovanni Gerosolimitano detta di Malta*, (Venezja, 1715), vol.2, 548.

[10] Schellinks, W., *Journey to the South 1664-1665*, (Ruma, 1983), stampa, 51a.

jagħmel ħafna xogħol ta' tiswija u kien tassew tas-sengħa. Karmenu Sgendu u ibnu Wenzu li ħa s-sengħa ta' missieru taw kontribut kbir fis-sengħa tad-dgħajjes. Pulè kien imsemmi ħafna b'mod speċjali għall-giggijiet tat-tiġrija li ġieli nxtraw minnhom għal Gibilta[11] u għal Iżrael. Del Ceppo nqata' għalih waħdu billi mexxielu jibni negozju kbir għall-jottijiet. Tunanu llum għadu mfittex għax-xogħol tiegħu b'mod speċjali dawk li huma bċejjeċ tat-tiġrija. B'daqshekk ma semmejt xejn għax kien hemm bosta oħrajn fil-Kalkara, Birżebbuġa, Wied iż-Żurrieq, il-Gżira, l-Imsida, Għawdex u postijiet oħra li taw xogħlijiet mill-isbaħ u mill-aħjar.

Qabel ma nkomplu niddeskrivu d-dgħajsa ta' Malta ta' min wieħed ikun jaf li għal żmien twil ħafna fi żmien il-kavallieri l-imgħallmin tas-sengħa kienu jaħdmu fuq sistema ta' bini ta' galeri tal-kavallieri. Dan għaliex huma kienu jaħdmu fl-arsenal tal-galeri u għalhekk kienu jaħdmu b'sistema ta' teknoloġija Franċiża għax il-kavallieri kienu jipprattikaw dik is-sistema. Il-kultura timxi mill-missier għal iben u dak kollu li kien isir fl-arsenal tal-galeri tal-Ordni għadda bla tbatija ta' xejn u llum tista' tarah fil-bini tad-dgħajjes tradizzjonali Maltin. Meta llum titkellem mal-aħħar ftit mgħallmin tad-dgħajjes tismagħhom isemmu l-prim, rota u kontra rota, trieżi, majjieri, stamnari, skużi, durment, żengul, biċċerija, varingli, permizzan u ħafna u ħafna kliem ieħor tekniku li mhux għall-qabda ta' kulħadd. Dan kollu ġej minn żmien il-kavallieri meta kien hemm ħafna Maltin jaħdmu fl-arsenali tal-Ordni. Ħalli nagħtu lista qasira ta' kliem Malti li ġej mill-Franċiż bis-saħħa taż-żmien meta kien hemm bosta Maltin jaħdmu fl-arsenali tal-Ordni u meta l-kavallieri kienu japplikaw teknoloġija Franċiża. Illum għadhom jissemmew trieżi – *tiers,* skużi – *escoute,* żengul – *sanglon,* biċċerija – *bicherie,* varingli – *varangue* u oħrajn. Illum masturdaxxa jsemmi ċamfrin – *chamfrin,* david – *david,* gulierm – *guillaume,* rabott – *rabot,* varloppa – *varlope,* furmatur – *fermoir,* u oħrajn. Illum għalxejn tistaqsi lil xi mgħallem minn fejn ġab il-kelma skużi jew żengul għax ma jgħidlekx ħlief li hekk kien jisma' lil missieru jgħid.[12] Mgħallem Malti tad-dgħajjes qatt ma jaħdem l-opra tiegħu minn fuq xi pjanta; qatt ma jkollu bżonn ta' waħda għax jaħdem b'sekwenza ta' xogħol li qiegħdha f'moħħu. Dan kollox kont issibu bħal ma kien isir fil-bini ta' galera tal-Ordni.[13]

Meta ġew l-Ingliżi f'Malta fl-1800 it-teknoloġija fil-bini tal-bastimenti kellha tinbidel għal kollox. Il-ħaddiema li kienu jaħdmu fl-arsenali tal-Ordni bdew jaħdmu mal-Ingliżi. L-imgħallmin tad-dgħajjes bdew jaddottaw ruħhom mas-sistema tal-Ingliżi. Ċertu kliem mill-Franċiż baqa' iżda bdiet tidher bidla sħiħa billi ħafna mgħallmin bdew jieħdu l-ideat mit-tarzna tal-Ingliżi. Għall-ewwel bdew jidhru mudelli ta' dgħajjes[14] li minnhom kienu joħorġu d-disinn, daħlu l-*clinches* biex isaħħu l-qafas, bdew jidhru brazzoli fuq il-bankijiet biex isaħħuhom mal-murata, daħlet l-idea tal-firjola għal taħt il-prim iżda fuq kollox beda mgħallem Malti jibni l-wejla minn *whaler,* il-gigg minn *gig,* l-iskiff minn *skif,* il-kenura minn *canoe,* il-frejgatina tal-qlugħ u oħrajn. Mela l-imgħallmin Maltin bdew jaddattaw ruħhom maż-żmien il-ġdid fil-Port il-Kbir u jikkupjaw minn bċejjeċ Inglizi; dan biex ma nsemmux il-bidliet il-kbar li seħħew fil-bini ta' bastimenti tal-qlugħ tal-merkanzija Maltin tas-seklu dsatax bħalma kienu l-bark, brig, skuna, bombarda, navi u oħrajn.

Id-dgħajsa tal-pass għaddiet minn snin twal ta' evoluzzjoni kif wieħed kien jistenna iżda minn dejjem kellha poppa u pruwa bil-ponta, tnejn jew qaddief wieħed, tinda għall-passiġġieri u falki mal-ġnub in-naħa tal-passiġġieri. Tibdil u modifikazzjonijiet kienu jsiru iżda min-naħa tal-awtoritajiet tal-Port u mhux min-naħa tal-imgħallmin jew tal-barklori. Fiċ-Ċentru tal-Arti l-Belt kien hemm darba mudell ta' dgħajsa li sar f'kompetizzjoni biex jaraw kif wieħed seta' jtejjeb it-tlugħ u l-inżul tal-passiġġieri.[15] Hu magħruf, per eżempju, li r-rota tal-pruwa f'għamla ta' ximitarra kif nafuha llum saret hekk twila mal-bidu tas-seklu għoxrin, biex passiġġier iżomm magħha hu u tiela' jew nieżel minn fuq dgħajsa. Fid-depot tal-Pulizija l-Furjana kien hemm fanal tar-ram aħmar[16] bħala eżempju billi kull barklor kellu jieħu ħsieb li jkollu wieħed ingastat go pern in-naħa ta' fuq tar-rota tal-poppa.

Dgħajsa tal-pass kellha ftit skultura jew umar fuq it-tappiera u 'l hawn u 'l hinn iżda din qatt ma kienu jindurawha. Mat-tappiera iżjed fil-pruwa milli fil-poppa kont tara disinn tradizzjonali ta' fjuri li jispiċċaw f'għamla ta' dragun iħares 'il quddiem jew lura. Għalxejn tistaqsi lill-barklori x'tifsira kellu dak id-dragun għax ir-risposta tkun dejjem l-istess: 'Għax missieri dejjem hekk jagħmel.' Jidher li l-għamla tad-dragun ġejja min-nisel tal-Mislem għax huma kienu jħobbu juru dik ir-rappreżentazzjoni fuq l-imriekeb tagħhom. F'dixx taċ-ċeramika li hu esibit f'Pisa tidher qoxra tat-tnax-il seklu u hi tal-ekopa Sikula-Magreb[17] li turi xebħ kbir mad-dgħajsa ta' Malta. Fil-pruwa kont tara l-għajn ta' Horus jew Isis iżda minn ftit tas-snin 'l hawn sid ta' dgħajsa jippreferi li jara l-għasfur minflok l-għajn. Fin-naħa ta' ġewwa ta' dgħajsa u mal-pestieri tara ċima jew serp minquxin fl-injam u simbolizmi oħra.

---

[11] Camenzuli, P., *Is-Sengħa tal-Bini tad-Dgħajjes f'Malta u f'Għawdex,* tezi tal-B.A. mhux ippubblikata, s.v. Gigg.

[12] Għal tagħrif fit-tul ara Muscat, J., French Influence on Maltese Ship and Boat Building fis-Seminar: *Aspects of Maritime Relations with France Through the Years,* The Maritime Museum Vittoriosa 31 May 1998.

[13] Ara Muscat, J., *The Maltese Galley,* (Malta, 1998) u t-tieni edizzjoni fis-sena 2000.

[14] Wieħed jista' jara xi mudelli għall-bini ta' dgħajjes fil-Muzew Marittimu ta' Malta.

[15] Ħajr lil Antonio Espinosa Rodriguez li għaddieli din l-informazzjoni.

[16] National Archives Malta, Occurences ('il quddiem nagħtu biss NAM Occ), 1-1-1927. Billi dan id-dokument mhux paġinat qed nagħtu d-data minflok.

[17] Id-dixx kien instab fil-Knisja ta' San Michele degli Scalzi f'Pisa datat 1175-1200 AD; ħajr lil Honor Frost li tatni din l-informazzjoni.

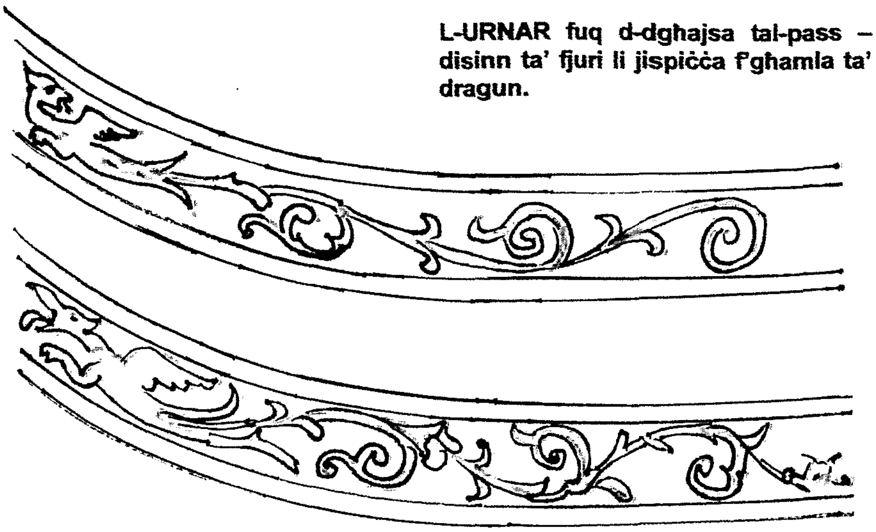

L-URNAR fuq d-dgħajsa tal-pass – disinn ta' fjuri li jispiċċa f'għamla ta' dragun.

In-naħa ta' wara tal-bankijiet tal-passiġġieri tolqtok l-ispalliera dik li magħha passiġġier seta' jserraħ dahru. Dik kienet tkun magħmula minn biċċa njama waħda, ħafna drabi tal-kewba, u kienet tkun kollha kemm hi mżejna bl-iskultura baxxa, b'disinn fin-nofs li jiddistingwiha minn oħrajn. Iżda l-ispalliera ta' San Ġorġ kienet tinqata' għaliha; fin-nofs tal-ispalliera kont tara x-xbiha tal-qaddis fuq iż-żiemel joqtol id-dragun.[18] Ta' min ikun jaf li bosta minn dawn l-ispallieri nbiegħu Londra meta bosta u bosta barklori żarmaw wara l-1979 u ġieli nbiegħu £450 il-waħda. Spallieri oħrajn, iżda mhux ta' San Ġorġ kienu jinbiegħu wisq inqas. Ġieli kont tara mal-ispalliera miktuba b'ittri kbar *10 Passengers*. Dawk id-dgħajjes li kienu mpjegati ma' bastimenti tal-gwerra kienu jżidu bosta simboliżmi Ingliżi fuq l-ispalliera bħal ngħidu aħna: *St George for England!* Taħt l-ispalliera kien hemm il-bank u l-kontra bank jew banketta. Il-fanal tar-ram isfar li kont issib mar-rota tal-poppa ta' kull dgħajsa kien igib LM20.

Meta tħares in-naħa ta' ġewwa ta' dgħajsa lejn il-pruwa u sewwa sew taħt it-tamburett tara dik li l-barklori jsejħulha l-kamra. Din ma kenitx ħlief spazju żgħir li jingħalaq b'bieba zgħira u tissakkar biex fiha barklor iżomm xi stropp, xi skalm, xi biċċa ħobż u forsi dawk il-ftit soldi li jkun daħħal minn xogħlu. Barklor kien jeħodha bis-serjeta l-kamra li kellu u tiltaqa' ma' rapporti ta' barklori li jkunu fethulhom il-kmamar tad-dgħajjes tagħhom.

L-ebda barklor ma seta' jagħti tagħrif dwar l-għamla tar-rota b'mod speċjali dik tal-pruwa hekk magħrufa bħala ximitarra. Nafu li r-rota ta' dgħajsa tal-pass mhux dejjem kienet kif nafuha llum. Jidher li ħadet din l-aħħar għamla mal-bidu tas-seklu għoxrin. Min mhux imdorri jħares sew lejn ir-roti ta' dgħajsa ma jindunax li huma t-tnejn ikunu mxenglin ftit 'il gewwa lejn in-nofs tad-dgħajsa. Meta tistaqsi lil xi barklor jew mgħallem dwar dan jgħidulek għax kieku jkunu kartabun mal-prim ikunu jidhru qishom se jaqgħu fil-baħar. Mur ifhem, iżda l-esperjenza tgħallem bosta affarijiet!

Mal-ġnub tad-dgħajsa minn ġewwa tara l-kraten jew it-trinkarini li kienu bħal kaxxi twal tul il-ġnub tad-dgħajjes tradizzjonali Maltin. Fuq dgħajsa tal-pass il-kraten min-nofs lura jkunu miksijin bl-injam biex iservu ta' bankijiet għall-passiġġieri. Dawn il-bankijiet li ġeneralment ikunu miksijin bid-drapp jissejħu wkoll settijiet.[19] Dik il-parti trijangulari ta' quddiem fuq dgħajsa magħrufha bħala tamburett kienet tinkesa b'tapit biex passiġġier l-ewwel imidd siequ fuqu bla ma jiżloq u wara jinżel lejn il-kriesi u jmur isib post fuq il-bankijiet. Taħt riġlejh passiġġier kien ikollu l-paljol jew tavlar biex joqgħod komdu.

Il-battusa s-sinjura jew ir-reġina, fuq dgħajsa tal-pass kienet dik li kważi qatt ma kienet tintuża. Dgħajsa moderna, irrid ngħid waħda tal-bidu tas-seklu għoxrin, tkun armata b'ħames skalmi għall-imqadef iżda qatt ma kienu jintużaw kollha fl-istess ħin. Fit-tarf tal-falki dekorattivi[20] iżda bla funzjoni, ta' dgħajsa kien hemm battusa bl-iskalm fiha kull naħa, dik il-battusa tan-naħa tax-xellug jew tas-sinistra qrib il-falka ta' dik in-naħa kienet il-battusa s-sinjura u rari kienet tintuża. F'każ ta' ħafna xita barklor seta' juża ż-żewg imqadef ta' qrib il-bankijiet tal-passiġġieri u għalhekk ikollu xi ftit tal-kenn imħabba t-tinda. Ġeneralment meta qaddief kien jaħdem waħdu juża l-imqadef fuq il-battusi li jkun hemm l-eqreb lejn it-tamburett tal-pruwa. Meta jaħdmu żewġ qaddiefa wieħed joqgħod bilqiegħda mal-moqdief ta' qrib it-tamburett lejn id-dritta u l-ieħor iħaddem il-moqdief tan-naħa tas-sinistra iżda mhux dak tal-battusa s-sinjura.

Ma jistax jonqos li n-nies tas-sengħa li kienu jaħdmu fit-tarzna tal-Ingliżi, li dawk l-ideat li kienu jaraw li jgħoddu biex isebbħu jew iġibu għal aħjar id-dgħajsa kienu jgħadduhom lill-imgħallmin jew lill-barklori. Ara kemm kien hemm *shipwrights*, qlafat, żebbiegħa u oħrajn li setgħu jgħinu lil sħabhom il-Maltin bl-ideat tajbin għad-dgħajsa. Ta' min isaħħaħ hawn li kienu l-awtoritajiet tal-Port li kienu jinfurzaw xi modifikazzjonijiet għad-dgħajsa dejjem bil-ħsieb li l-passiġġieri u nies tas-servizz jinqdew aħjar. Mgħallem u barklor ma setgħux jagħmlu li jridu skont il-gosti tagħhom. Waqt li d-dgħajjes kollha kienu l-istess f'dik li hi binja iżda l-ilwien taż-żebgħa kienu dejjem skont ix-xewqa tas-sidien. L-iżjed kuluri popolari kienu l-abjad u l-aħmar u l-abjad u l-ikħal; l-abjad kien jitħalla dejjem għaż-żaqq mill-livell tal-ilma jew il-qtugħ tal-ilma 'l isfel. Mill-bqija kienu jintużaw l-ilwien kollha li tista' timmaġina; illum

---

[18] Wiehed jista' jara spalliera bhal din fil-Muzew Marittimu ta' Malta.

[19] Is-settijiet kienu dawk il-bcejjec kollha tal-injam fuq dghajsa li setghu jinqalghu minn posthom bhal nghidu ahna l-falki, l-bankijiet, il-kriesi u l-bqija.

[20] F'ras kull wahda kont tara dak li qisu jkun iljun.

iżjed minn qabel tara żebgħa stramba fuq id-dgħajjes.

Iż-żebbiegħa tad-dgħajjes ma kellhomx xi xogħol artistiku x'jagħmlu ħlief xi disinn tal-fjuri fuq il-pruwa, in-numru tal-liċenzja, xi faxx mal-livell tal-ilma u l-isem tad-dgħajsa. Iż-żebbiegħa Tal-Bubbli John, Harry Boy, Domancic, Taż-Żiemel u taċ-Ciantar fost l-oħrajn baqgħu msemmijin għax-xogħol tagħhom. Fejn kien jidħol ix-xogħol tal-metall kien hemm Rizzo & Sons. Luqa Grech minn Bormla kien jagħmel l-imqadef bit-tuzzani, l-antiki kienu jkunu tal-fagu iżda dan l-aħħar beda jintuża d-*douglas fir*, il-fraxxnu u kultant l-abjad ukoll. Moqdief normali kien tnax-il pied u nofs twil u l-ġiljun kien fih 40 pulzier; id-distanza bejn skalm u ieħor kienet ta' 40 pulzier. Snin ilu żewġ imqadef kienu jqumu £7.

Ma kinux jonqsu l-ismijiet bombastiċi li l-barklori kienu jagħżlu għad-dgħajjes tagħhom speċjalment dawk li jkunu mpjegati ma' bastimenti tal-gwerra Ingliżi. Kien hemm ismijiet bħal *HMS Ramillies, Ark Royal, Dreadnought, King George V, St Angelo, Iron Duke* u kultant xi *Carmen* jew ismijiet tal-Madonna. Forsi ftit huma dawk li jafu li waqt li bastiment kbir tal-gwerra n-nies tal-Kottonera kienu jgħidulu qoxra, dgħajsa kienu jsejħulha opra; dan forsi għax dgħajsa trid xogħol ta' perfezzjoni biex tinbena! Fost kemm dgħajjes qodma nstabu waħda minnhom kellha fuqha l-emblema tal-barri jew tal-*Buffs* li kienu għamla ta' mażuni. Mhix ħaġa kbira li kellhom dgħajsa għalihom billi fil-Kottonera kien hemm loġġa għalihom. Seta' jagħti l-każ li xi barklori kienu juru r-ras tal-barri minquxa fuq il-kamra tal-pruwa biex jiġbdu s-simpatija tagħhom.

Meta mgħallem kien ilesti l-bini ta' dgħajsa kien iħalli x-xogħol tat-tqalfit għal wieħed ta' din is-sengħa, hekk tinduna li l-imgħallem jiffranka l-ħin barra li forsi qalfat tas-sengħa kien jista' jagħmel xogħol aħjar. Min-naħa l-oħra hekk kien jinħoloq xogħol iżjed għal ħaddieħor.

John Camilleri, il-Kukla, mill-Marsa fl-1961 ħareġ bl-idea li jħaddem dgħajsa b'magna; l-esperiment ma mexxiex għax il-magna ma' saqajn il-passiġġieri kienet tagħmel riħa qawwija.
Snin ilu kienet għadha teżisti dgħajsa n-naħa tal-Isla li kellha l-bejta għal iskrun iżda dan ma kienx f'postu. Fl-1968 ħarġu bl-idea li magna *outboard* titpoġġa fil-poppa fuq traversa ħoxna. Saru esperimenti oħra billi ngħidu aħna żiedu tmun fil-poppa u dan kien jitħaddem b'sistema ta' laċċ hekk imsejjaħ madmad. Kien hemm ukoll min żied skalm żgħir qrib ir-rota tal-poppa u miegħu rabat moqdief biex hekk iservi ta' tmun.

Meta dgħajsa tkun lesta jew tibdel l-idejn kont tara uffiċjal tad-dwana b'xifa f'idejh u jtaqqab 'l hawn u 'l hinn biex ikun jaf li d-dgħajsa m'għandiex injam imsewwes iżjed u iżjed meta waħda qadima tinxtara minn barklor ġdid. Wieħed jiltaqa' wkoll ma' ċertifikati tal-bejgħ iffirmati minn mgħallmin magħrufin biex jiċċertifikaw li d-dgħajsa tkun għadha tajba għall-baħar.[21]

Illum biex tara l-għodda antika ta' mastrudaxxa jew ta' mgħallem tad-dgħajjes trid issib ħanut tax-xogħol antik jew tmur sal-Mużew Marittimu ta' Malta. Min għadu juża d-denb il-far jew il-boqxiex illum? Dan kien meħtieġ wisq biex mgħallem jikseb l-angulatura ta' kument ta' majjiera jew stamnara li xi drabi kien ikollhom bżonn ta' xi ħamsa differenti ma' l-istess majjiera jew stamnara. Tiskanta kif mgħallem ikun jaf x'testatur ikollu bżonn għal dawk il-biċċiet fil-bini ta' dgħajsa. Illum qajla tara xi ħadd juża l-munxar; l-istess mgħallmin tad-dgħajjes li baqa' kollha taralhom *bandsaw* tal-elettriku. Fl-antik kien xi ftit diffiċli li ssib trapani rqaq biex mgħallem itaqqab toqba rqiqa li minnha jgħaddi xi *clinch*. Allura kienu jipprofittaw ruħhom minn xi umbrella mqatta' biex jieħdu minnha l-azzar irqiq u jsonnuh f'għamla ta' trapan. Srieraq kien ikollhom iżjed minn wieħed minn dak tad-dahar għal wieħed kbir ħafna li kienu jħaddmuh tnejn biex jifthu zkuk tas-siġar li kienu jiġu minn barra. Fl-antik ukoll kien hemm il-passatur ta' kull daqs biex bihom itaqqbu toqob xi ftit ikbar minn kwart ta' pulzier 'il fuq. Passatur ta' ħxuna ta' pulzier jew iżjed ġieli kien ikollu tul ta' bniedem. Fl-antik billi mgħallem kien ikollu jipprepara xi njam oħxon minn zokk ta' siġra kien hemm l-ewwel qatgħa bis-serrieq il-kbir u wara x-xogħol jitkompla bil-lexxun. Dan kellu xafra qisek qed tara mgħażqa b'manku kbir. Sirt naf li mgħallmin tajbin li kienu jaħdmu fit-tarzna u li kien ikollhom ħafna xogħol bil-lexxun kienu jriduha ta' esperti u kont taralhom *badge* tad-deheb għamla ta' lexxun fuq il-pavru ta' ġlekk meta jkunu lebsin sabiħ. Kien hemm min jagħmel imħatra ma' shabu li kappaċi jiftaħ il-pett taż-żarbun jew li jtajjar sold li jkun miżmum bil-ponta ta' żarbun, b'daqqa waħda tal-lexxun. Iżda sibt min jgħid li missieru kien ilibbes il-maskra taż-żarbun qisu b'kisja tal-ħadid biex jipproteġi siequ. Barra minn Malta għad hemm mgħallmin li jużaw il-lexxun billi x-xogħol tad-dgħajjes tal-injam tagħhom hu goff; hawn Malta x-xogħol hu izjed fin u tintuża ċ-ċana għal ippulir.

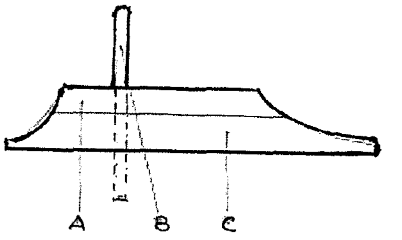

A Il-parti ta' fuq tal-Battusa,
B L-Iskalm,
C Il-parti t'isfel tal-Battusa.

Kull dgħajsa jkollha t-tinda[22] għall-passiġġieri u meta dgħajsa ma jkollhiex it-tinda f'postha passiġġier kellu d-dritt li jitlob lill-barklor biex ipoġġiha f'postha. Tinda titwaqqaf fuq l-issati jew il-battaljoli tagħha li jimbukkaw ruħhom f'toqob apposta li jkun hemm mal-ġnub tad-dgħajsa magħrufin bħala takki. In-naħa ta' fuq tal-issati kien hemm ark kull tarf biex jorbothom ma' xuxlin. Kien

[21] Ara *Police Laws*, (Malta, 1883), ('il quddiem naghtu biss PL 1883), *passim*; National Archives Malta Register of Boatmen, ('il quddiem naghtu biss (NAM RB), 2 – 6, 1904, n, licence no.16; Police Laws, Malta, 1919), ('il quddiem naghtu biss PL 1919), 56 no 253.

[22] Tinda kien ikollha l-parasuli jew speci ta' purtieri ghax-xemx.

hemm xi provi biex tinda titwaqqaf fuq vireg b'għamla ta' nofs tond u li jaħdmu bħal ma konna naraw xi tinda ta' pram ta' tarbija. Jidher car li dik l-għamla ta' tinda ma' kenitx popolari u ma baqgħetx tintuża.[23]

Illum ma ssibx tixtri dgħajsa kif ġieb u laħaq; xi ftit inxtraw mil-lukandi u stabbilimenti tal-ikel waqt li l-aħjar dgħajjes li kien baqa' qed jaħdmu xi ftit għat-turisti. Wieħed ma jridx jinsa li m'għadhomx jinbnew ġodda għax iqumu wisq; barklor ma jifdiha qatt bix-xogħol tiegħu. Kien hemm żmien meta waħda qadima u bi ftit ħsara nxtrat LM40 għall-Mużew Marittimu ta' Malta; illum trid tal-inqas LM3000.

Meta daħlet il-venda għad-dgħajjes mhux il-barklori kollha ħadu gost biha.[24] Kien jinqala' ħafna ġlied bejn il-barklori għalhekk il-liġi tal-venda kienet hemm biex min kien jasal l-ewwel mal-moll fejn fl-antik kien hemm il-barriera ta' żmien il-kavallieri, kien jgħabbi l-ewwel. Kien ikun hemm pulizija biex iniżżel l-isem ta' kull barklor hekk kif jasal fil-venda. Il-barklor kien obbligat li jagħti b'leħen għoli ismu u l-laqam biex il-pulizija jkun jista' jniżżlu fil-lista tal-venda. Fi ftit żmien il-venda indrat u kif jidħol bastiment tal-passiġġieri kienu jmorru biex jiġbru jew jgħabbu l-passiġġieri. Meta kien ikun hemm dgħajjes iżjed milli meħtieġ għan-numru ta' passiġġieri sew biex jinżlu jew biex jimbarkaw fuq bastiment, l-aħħar ftit dgħajjes tal-venda kienu jgħabbu inqas minn dak li suppost jgħabbu biex iħallu biżżejjed għal dawk id-dgħajjes li jkunu waslu l-aħħar fil-venda. Ritratti antiki juru d-dgħajjes tal-venda f'posthom, waqt li fuq l-art tara serbut ta' karozzini, qisha venda oħra, jistennew biex iwasslu l-passiġġieri l-Belt jew fejn meħtieġ.

Hu magħruf li meta barklor ma kienx idaħħal il-ġurnata mill-qadi tal-passiġġieri, kien jarma biex imur jistad. Normalment dgħajsa kienet tintrama' bi qlugħ tarkija għax dak kien l-eħfef mod u l-iżjed sempliċi ta' qlugħ għall-barklor wieħed waħdu fuq dgħajsa. Ħag'oħra li wieħed irid iżomm f'moħħu hija li barklor ta' dgħajsa ma kienx jitbiegħed wisq mill-art fl-antik imħabba l-biża' tal-kursari ta' Barbarija iżda fuq kollox imħabba xi maltemp li jista' jinqala'.

Bosta mid-dgħajjes kienu jinżebgħu bl-abjad mil-livell tal-ilma 'l isfel u xi barklori kienu jemmnu li l-lewn abjad jattira l-ħut il-kbir. Għalhekk xi barklori ma kinux iridu jaħdmu barra mill-*breakwater*. Din l-affari tal-ħut kbir madwar Malta tissemma ftit li xejn. Fi kwadru wegħda li hemm fil-Mużew tas-Santwarju ta' Ħaż-Żabbar jidher kajjikk li kien attakkat minn żewġt iklieb il-baħar. Iżjed qrib lejna kien hemm każ ieħor ta' attakk ta' kelb il-baħar kbir.

Barklor li kien jiddobba xi ikel minn fuq il-bastimenti Ingliżi kont tarah jarma karettun biex ibiegħ dak l-ikel nadif li jkun akkwista. Dan il-barklor magħruf bħala tal-gaxin kien idur 'l hawn u 'l hinn biex ibiegħ l-ikel, saħansitra kien jasal ukoll sa Birkirkara għalkemm l-iżjed li kien idur max-xatt tal-Belt biex jaqdi lill-ħaddiema tal-faħam. Din l-affari tal-gaxin bi ftehim mal-kok ta' xi bastiment kienet taqbel għaż-żewġ naħat għax il-kok ma kienx jibqa' b'xejn. Dak kien mod ta' ħajja għan-nies tal-Kottonera u tal-Belt li juri l-bżonnijiet ta' dak iż-żmien iżda wkoll juri kif il-bniedem jivvinta mezzi biex jaqla' ħobżu. Barklor illum fejn trid issibu li jkun jista' jaqla' ħobżu ta' kuljum mix-xogħol tad-dgħajsa? Illum barklor hu mitlub li jaqla' biss 'il barra mill-moll u mbagħad ikompli bil-magna. Dari barklor jibda bħala żagħżugħ biex jieħu s-sengħa ta' missieru u biex jieħu l-liċenzja ta' barklor kien irid jagħmel eżami billi jidher quddiem uffiċjal tad-Dwana biex iwieġeb għal xi mistoqsijiet. Wara sitt xhur taħriġ barklor żagħżugħ, quddiem uffiċjal tad-Dwana kien ikollu jaqdef biċċa sewwa 'il barra mill-moll u għal nofs id-daħla ta' bejn il-Birgu u l-Isla, isijja, jittrakka mal-moll, jiddrizza d-dgħajsa minn xi ċaqlieq, jaqdef biċċa 'l barra b'moqdief wieħed u jiċċomba stropp ma' skalm. Jekk jissodisfa lill-uffiċjal il-barklor jircievi ċ-ċomba li kienet pjanċa tal-landa f'għamla ovali qisha xi erba' pulzieri twila u kien ikun fiha n-numru tal-liċenzja. Iċ-ċomba kien jorbotha ma' drieghu u barklor kien obbligat li jkollu dejjem miegħu kopja tat-tariffi tad-dgħajsa hekk imsejħa tan-noll. Ma ninsewx li barklor li jirċievi ċ-ċomba[25] jkun ireġistrat mal-Pulizija tal-Port bl-isem, il-laqam, indirizz u d-data ta' meta beda jaħdem bħala barklor. Fir-reġistri tal-liċenzji tal-Pulizija tax-Xatt tal-Belt issib listi ta' ismijiet ta' barklori li ma jispiċċaw qatt.[26]

Hu magħruf li barklor veteran kien ikun jaf b'kull ċaqlieqa jew moviment tad-dgħajsa tiegħu. Tibni kif tibni dgħajsa dejjem kont issibilha dak id-difett żgħir fil-mixi. Wara ftit taż-żmien li dgħajsa tkun f'idejn barklor veteran dan jinduna li tgħaddas rasha xi ftit, jew tiġbed lejn naħa waħda. Il-barklor ikollu dik il-kapaċita li bil-piż ta' persuntu u skont in-numru ta' passiġġieri li jkollu fid-dgħajsa jirrikompensa xi difett, bil-mod tal-ġibda tal-moqdief jikkoreġi ġibda ta' dgħajsa lejn naħa waħda u meta tarah jieqaf u jiġbed l-attenzjoni tat-turisti lejn xi naħa storika tal-Port kun żgur li l-barklor qed jieħu n-nifs jew iċedi għal xi traffiku li jara ġej in-naħa tiegħu jew biex jiskappa minn xi mewġa maħluqa mill-mixi qawwi ta' xi lanċa kbira tas-servizz.

Il-mod ta' qdif ta' barklor Malti kien dak li jibqa' arbulat jew bil-wieqfa l-ħin kollu f'nofs il-kriesi, iħares 'il quddiem u bil-ġiljuni tal-imqadef imsallbin f'idejh it-tnejn. Dan il-mod ta' qdif l-Ingliżi laqqmuh bħala '*Diso*'.[27] Ċertu Tilley Ingliż li għamel riċerka hawn Malta dwar id-dgħajsa ħareġ bl-idea li hi ġejja minn żmien il-Feniċi billi rapprezentazzjoni ta' waħda tagħhom fejn jidhru qaddiefa arbulati voldieri bil-wieqfa u jħarsu lejn il-pruwa tad-dgħajsa. Dan l-argument ma jgħodd xejn għax fil-Mediterran dejjem kien hawn qaddiefa li jaqdfu bħal dawk Maltin.[28]

[23] Ghad baqa' xi ritratti li juru d-dghajsa armata b'tinda ghat-tond.

[24] Is-sistema kienet maghrufha bhala: iccama l-venda.

[25] Wiehed jista' jara comba ta' barklor fil-Muzew Marittimu ta' Malta.

[26] Dawn ir-registri llum tista' tarahom fl-Arkivju Nazzjonali ta' Malta fir-Rabat.

[27] *Admiralty Manual of Seamanship*, (Londra, 1979), vol.1, 266.

[28] Tilley, A.F., A Phoenician Survival, fil-*The Mariner's Mirror*, vol. 55

Barklor ftit tas-snin ilu kien qal li wieħed bħalu seta' jaqla' flus kemm irid hu jekk ikun irid jaħdem sewwa. Barklor ieħor veteran stqarr li kien hemm żmien meta l-Port kien fl-aqwa tiegħu għax ikun mimli bil-bastimenti tal-gwerra. Nafu li l-Ingliżi kienu jħallu ħafna flus mod jew ieħor iżda mhux hekk l-Amerikani.

Dgħajsa tan-noll kienet taħdem bejn 1 ta' April u 31 ta' Ottubru sa nofs il-lejl u mill-1 ta' Novembru sal-31 ta' Marzu sal-għaxra u nofs illejl. Barklor kien jieħu kwarta biex jaqsam mill-Isla għall-Belt iżda sa Marsamxett kellu ġibda ta' siegħa. Meta tistaqsi barklori differenti joħorġu bi tweġibiet differenti. Qadfa mill-Kottonera sa tas-Sliema kienet tieħu nofs siegħa; hekk tara li kien hemm xi diskrepanzi iżda kollox kien jiddependi fuq l-għadd ta' passiġġieri li jkun hemm fuq dgħajsa u jekk ikunx hemm żewġ barklori jew erbgħa fuq l-istess dgħajsa.

Ġieli sar tgergir mit-turisti mħabba abbużi dwar il-ħlas ta' noll ftit tas-snin ilu. Għal dawra ta' nofs siegħa madwar il-Port żammewlhom £5. Oħrajn kellhom, iħallsu LM10 għall-qadfa ta' sagħtejn madwar il-Port. Sal-1986 turist kien iħallas LM3.50 għal dawra mal-Port. Kienet daħlet hawn Malta d-drawwa li wieħed isejjaħ barklor billi jgħajjat: 'Dgħajsa, dgħajsa!' Kien hemm żmien meta barklor kien jikkuntenta b'ħabba mill-passiġġieri; tassew dak kien żmien ieħor iżda dak il-barklor imlaqqam Tal-Ħabba laħaq faddal somma flus sewwa sa qabel ma miet. Billi semmejna xi ħlasijiet tan-noll kien hemm żmien fl-1930 meta barklor ġieli ħadem sittax-il siegħa kuljum u b'xorti tajba biex forsi kien idaħħal 5s kuljum. Huwa stmat li 5s kienu biżżejjed għall-familja għal tul ta' ġimgħa biex ma tbatix il-ġuħ.

(1969), 467 - 9; ara wkoll Tilley, A.F. The Survival of Ancient Mediterranean Boat Designs, fil-*The Mariner's Mirror*, vol. 59, (1975), 373 -84. Basch, L., De La survivance de Traditions Navales Pheniciennes dans la Mediterranee de nos Jours, fil-*The Mariner's Mirror*, vol. 61, (1975), 229 - 53.

Id-dgħajsa tal-pass kellha parti importanti b'konnessjoni man-Navy Ingliża. Il-bastimenti tal-gwerra kien ikollhom, magħhom għas-servizz tal-baħrin u l-fizzjali xi dgħajjes u dan is-servizz kien jissejjaħ *ship's company*. Billi mill-kuntatti ta' Malta biss speċjalment mill-Kottonera seta' jkun taħriġ xi ftit jew le żbilanċjat ktibt lill-Mariner's Mirror ta' Londra u għamilt appell lil dawk il-baħrin li kienu jservu f'Malta biex jagħtu l-impressjonijiet tagħhom. Kelli tweġiba tajba għax mhux biss baħrin komuni wieġbu iżda fizzjali u saħansitra dak li darba kien il-gvernatur ta' Ġibilta wara li spiċċa minn Malta.

jagħti lagħqa żebgħa mit-*topping line* 'l isfel u kienu hemm ukoll biex jiffrankaw ix-xogħol lill-baħrin tal-għassa.

Għalkemm barklor ma' biċċa tal-gwerra Ingliża ma kellux xi paga tajba b'danakollu kellu d-dritt għal dak kollu li kien jinżel mill-*gash chute* voldieri l-gaxin, kellu uniformi regulari, ikel b'xejn, ikollu dak kollu meħtieġ biex inaddaf ir-ram tad-dgħajsa, għażel dejjem ġdid u nadif għall-kisi tal-bankijiet u twapet jew drapp oħxon għall-paljol u għat-tamburetti. Barklori dejjem kienu jirrikmandaw lil uliedhom u lill-qraba tagħhom meta mitlubin biex jgħinu

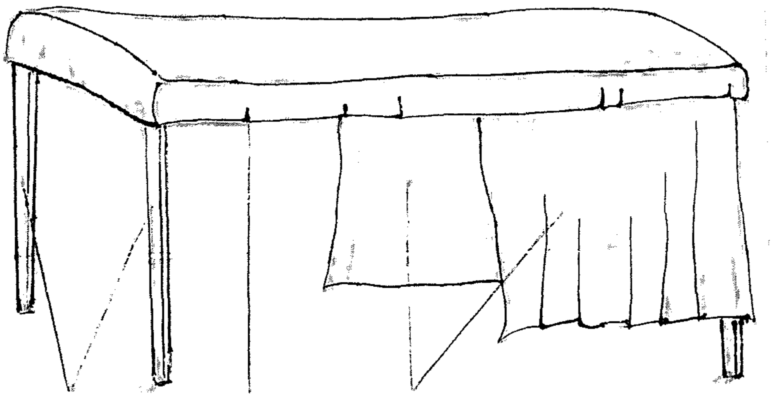

Tinda ta' dgħajsa tal-Pass: A) Issati/Battaljoli, B) Tinda, C) Parasuli

Il-barklori mqabbdin bħala *ship's company* ma kinux jieħdu xi paga speċjali iżda wara s-sitta ta' wara nofs inhar kienu jagħtuhom sold għal kull bniedem tas-servizz li kienu jġorru mill-bastiment lejn l-art jew bil-maqlub. Wara l-aħħar gwerra barklor kien jirċievi 3d għas-servizz tiegħu. Meta kienet tidħol *aircraft carrier* Ingliża din kienet timpjega magħha minn 16 sa 20 dgħajsa bħala *ship's company*, *cruiser* kienet tieħu tmienja, *destroyer* tnejn u fregata waħda. Barklor kien ikollu l-uniformi tiegħu u jitqies bħala wieħed miċ-ċorma tal-bastiment u kellu ħlas fiss biex iwassal il-fizzjali fejn ikollhom bżonn. Id-dgħajjes tax-*ship's company* ġieli kienu ta' propjetarju wieħed u ġieli kienu jkunu ta' iżjed. Salvo Borg mill-Isla kellu sitt dgħajjes tiegħu u dejjem kien iħaddem tal-familja u lil dawk li jiġu minnu; oħrajn kienu jqabbdu barklori oħrajn. Barklor tax-*ship's company* kien hemm ukoll biex fl-għażla ta' barklori oħra għax-*ship's company*.

Fizzjal Ingliż kien iqisu ta' unur li juża dgħajsa tal-pass miżmuma nadifa xummiema u kont tisma' wieħed jgħid lil ieħor bħallikieku d-dgħajsa u l-barklor kienu tiegħu personali. Barklor fuq tiegħu dejjem *smart* u pulit, b'dak il-ftit Ingliż li kien ikun jaf kienu l-ftit kwalitajiet meħtiġin għalih u biex iwassal fizzjal fejn ikun irid. '*Yes sir, yes sir, three bags full,*' kienu biżżejjed biex barklor jiġbed is-simpatija ta' fizzjal. Mix-xhieda ta' fizzjali li wieġbu għal xi mistoqsijiet li kont għamiltilhom jidher ċar li kien hemm rispett kbir tan-Navy Ingliża lejn id-dgħajsa; kienu jqisuha bħala biċċa waħda man-*Navy*.

Xi ħsarat li kienu jsiru lil xi dgħajsa jew għax tintlaqat minn xi qoxra Ingliża jew minħabba xi baħrin fis-sakra l-Ingliżi kienu jħallsu għaliha sew. L-Amerikani xi ftit kesħin qalli

darba barklor kienu mod ieħor. Maliċken talba ta' barklor għal xi ftit żebgħa għad-dgħajsa tiegħu impjegata bħala *ship's company*, ta' gallun kien jiddobba tlieta. Wieħed kien jinduna b'dan millewwel għax fi ftit ġranet kont tara l-aperturi tad-djar tat-triq fejn kien ikun joqgħod dak il-barklor kollha miżbugħin l-istess. U x'ingħidu għal meta barklor kien jitlob għal xi ftit għażel abjad biex jiksi l-bankijiet li kienu biċċa mis-settijiet li jkun hemm fuq dgħajsa. Minn dak li kienu jagħtuh l-Ingliżi ħafna drabi kien jibqa' biżżejjed biex jagħmel lożor u investi għad-dota tat-tifla kemm irid. L-Ingliżi kienu stretti wisq dwar l-għażel għax b'dik il-bjuda tiegħu kien iżid is-seħer tas-sbuħija ta' dgħajsa li ma tistax tfisser.

Kull meta qoxra tal-gwerra Ingliża kienet toħroġ għal xi dawra mal-Mediterran kienet dejjem iġġorr id-dgħajsa magħha. Din il-ħaġa kienet qisha ħlas ieħor għallbarklor ta' dik id-dgħajsa li ġeneralment dejjem kien jieħu miegħu lil xi wieħed minn uliedu ta' 'l fuq minn tmintax-il sena jew xi ħadd mill-qraba. Ġeneralment id-dawra mal-Mediteran ta' bastimenti Ingliżi kienet tieħu lejn l-ibħra Griegi jew Torok iżda barklori semmew kif laħqu marru Messina, Lixandra, Venezja, Trieste, Korfu u d-Dardanelli. Barklor minnhom irrakkonta kif hu meta kien fuq l-*HMS Surprise* fl-1958 u daħlu Venezja d-dgħajsa tniżżlet fil-Kanal il-Kbir u tellqet ma' gondla Venezjana li ħallietha lura b'xi żewġ tulijiet jew tlieta. Kull meta xi bastiment ieħor Ingliż kien iżur Venezja ma kienx jitħalla jniżżel id-dgħajsa tiegħu bħala *ship' company* fil-kanal; min jaf għaliex?

Salvo Borg mill-Isla kien imsejjaħ il-barklor ta' Mountbatten. Kien raġel qasir, dejjem pulit, *smart*, kien jaf dak il-ftit Ingliż biex jinqeda bħala barklor mal-Ingliżi. Id-dgħajsa tiegħu magħrufha bħala l-Ħadra għax kienet miżbugħa hekk, u bin-numru tal-liċenzja 174, kienet l-għożża ta' qalbu. L-inkwiet tiegħu kien meta d-dgħajsa tkun miġbuda l-art u jara t-tfal jilagħbu qribha għax kien jibża' li jagħmlulu l-ħsara. Huwa ried li wara mewtu d-dgħajsa titkisser u tinħaraq biex ħadd ma jużaha floku. Is-soltu dgħajsa wara l-mewt ta' sidha kienet tinbiegħ b'irkant u ġeneralment kienet tibqa' fid-distrett tal-barklor tagħha ngħidu aħna Bormla, l-Birgu jew L-Isla. Tant laħaq Salvo intrabat ma' Mountbatten li kull darba li dan kien jiġi Malta kien jistiednu biex imur għal xi *party* mogħti minnu.

Salvo kien semma d-dgħajsa tiegħu Il-Ħadra bħala d-*Defender* iżda huwa, fl-aqwa tan-Navy Ingliża f'Malta kien iħaddem sittax-il waħda. Għamel żmien meta kien imqabbad ma' *HMS Tiger* kellu l-permess li jbiegħ xi luminata u għamel il-flus, tafx! Ħafna drabi meta kien iwassal xi nies tas-servizz minn u lejn id-Dwana, *Canteen Wharf* u Sant' Anġlu kien jitħallas bid-disa' soldi r-ras iżda wara d-disgħa ta' filgħaxija kien iżomm 1s.6d.

Forsi ftit huma dawk li jafu li Salvo kien ta' ftit skola u li kienet il-mara tiegħu li żżomm il-kontijiet billi hu kien jinqeda wkoll b'qaddiefa oħrajn. Kieku taf kemm Salvo ħalla ċertifikati warajh li hu kien jiddobba mingħand kaptani ta' bastimenti li kien iservi fuqhom. B'xorti tajba tal-familja ta' Salvo għandhom bosta ritratti tiegħu li juruh fil-qadi ta' dmirijietu u kienet ħaġa ħafifa li wieħed iqalleb f'dak li ħalla, ħajr dejjem lil tal-familja.

Charlie Attard kien barklor ieħor li baqa' magħruf bħala l-barklor tal-Prinċep għax kull meta dan kien jiġi Malta dejjem kienu jqabbdu lil Charlie bħala barklor. Ħasra li ma kienx possibbli li wieħed jara ċ-ċertifikati u r-ritratti tiegħu bħala barklor. Il-Kukla tal-Marsa fil-bidu tas-seklu għoxrin għamel isem għalih ukoll għax kien tassew armat bil-kbir, biżżejjed ngħidu li kellu madwar 30 barklor miegħu li kien iħallashom bis-6d kuljum.

Is-sena 1929 baqgħet tissemma mad-dinja kollha għal għaks li ġiebet magħha[29]. Hawn Malta bosta barklori batew il-ġuħ. L-ammiraljat talab biex issir ġabra għall-barklori u saħansitra isem Mabel Strickland jidher fil-lista tad-donaturi. Lista uffiċjali turi li 478 barklor irċevew 5s kull wieħed, 31 irċevew 7s.6d u tnejn biss 10s; ta' min ikun jaf li 5s kienu biżżejjed biex isostnu familja għall-ġimgħa.[30]

Mhux barklor jew tnejn sostnew li xi drabi l-baħrin nofshom fis-sakra kienu jagħtu kull ma kien ikollhom fil-but qabel ma jinżlu minn fuq dgħajsa u speċjalment meta jkunu se jmorru lura lejn l-Ingilterra. Ġlied kien ikun hemm bejn barklori u baħrin iżda kif kitibli wieħed fizzjal Ingliż wieħed ma kellux jesaġera; ma kienx hemm ħafna ġlied. Xi drabi barklor kien jinduna li l-baħrin ikunu se jaqilgħu l-inkwiet għalhekk kien isejjaħ l-għajnuna ta' sħabu. Kellhom ħabta l-baħrin huma u neżlin minn dgħajsa wieħed wara l-ieħor jindikaw lil ta' warajhom li kien se jħallas ta' kulħadd. U tassew hekk kien ikun għax jekk tal-aħħar ma jkollux minn fejn iħallas ta' kulħadd isib ruħu fil-baħar. Barklor stqarr li l-affari tal-baħar ma kenitx xi ħaġa ta' spiss. Kull meta barklor irrappoprta f'xi *main guard* li xi baħrin ma kinux ħallsuh tax-xogħol li jkun għamel kienu jagħtuh dak li haqqu. Ħdejn il-*Canteen Steps* fejn kienu jiltaqgħu ħafna baħrin b'mod speċjali l-Ġimgħa u s-Sibt fil-għaxija kien jinqala' ħafna ġlied ukoll bejn il-barklori min ikun se jgħabbi l-ewwel qabel ħaddieħor. Li jġorru xi baħrin fis-sakra l-barklori kien jaqblilhom għax kien ikollhom iċ-ċans li jdaħħlu xi ħaġa iżjed. Ġlied kien ikun hemm, iva, iżda mhux ħafna! Xi drabi kienu jintużaw l-imqadef biex jagħtu bihom billi l-barklori ma setgħux iġorru skieken magħhom.

Xi barklori kienu jirrifjutaw li jgħabbu baħrin fis-sakra biex jevitaw ħafna nkwiet. Iżda barklori oħra kienu qishom ifittxuh l-inkwiet speċjalment meta xi baħrin ikollhom magħhom xi wieħed *bully* jiswa daqs tlieta. F'każ bħal dak barklor kien isib żgur l-għajnuna ta' sħabu għax minn daqshekk u f'każ bħal dak il-barklori kont issibhom magħqudin. L-użu ta' kliem baxx sew min-naħa tal-baħrin kif ukoll min-naħa tal-barklori kien hemm kemm trid; dak kien qisu l-lingwa franka ta' bejniethom! Tant indara li barklor qalli li ma kinux jagħtu kas ta' kliem bħal dak. Barklori Maltin kienu jżejnu kliemhom xi drabi bid-dagħa. Fir-reġistri tal-Kummissarju u tal-Maġistrati li jinsabu fl-Arkivju Nazzjonali ta' Malta fir-Rabat tiltaqa' ma' ħafna każi. Barklor li ġibed waħda b'Alla u waħda bil-Madonna weħel 2s.6d. Barklor ieħor kien akkużat li qal kliem pastaż iżda ma kienx dagħa; ma weħel xejn għax wara kollox intqal li kelma pastaża mhix offiża.[31]

L-aħħar xogħol li kien isir fuq dgħajsa qabel ivarawha kien dak li jiffittjaw il-bronż u r-ram li xi drabi kien joħroġ mid-Dockyard. Jingħad li darba minnhom barklor li kien ilu jkewwes fuq id-dgħajsa tiegħu ħin twil fis-sħana tas-sajf bla ma ried rifes fuq xi strixxi tar-ram li kienu jżejnu d-dgħajsa tiegħu u billi kien ħafi ħaraq il-qiegħan ta' saqajh. Ma ħasibhiex darbtejn għax neħħa r-ram kollu li kien iżejjen id-dgħajsa tiegħu.

Meta barklor kien ivara dgħajsa ġdida kien jistieden lill-kappillan biex iberikha, jgħid erba' kelmiet ta' ġid, xi ftit daqq kien ikun hemm ukoll mill-ħbieb tal-barklor, xi ftit inbid u ħafna paroli minn min imur għaċ-ċerimonja. Meta d-

---

[29] Għal tagħrif fit-tul ara Muscat, J. *The Dghajsa and Other Traditional Maltese Boats*, (Malta, 1999), *passim*.

[30] National Archives Malta Government ('il quddiem issibha bhala NAM GOV), 1956/1936, file: Help for Dghajsamen.

[31] National Archives Malta Commisioners' Book ('il quddiem issibha bhala NAM Com), 17-7-1928; data mghotija flok il-pagna.

dgħajsa tkun ta' xi mgħallem magħruf sew ngħidu aħna tal-Guli jew ta' Bengala, allura l-varar jiġbed ħafna nies. Jien niskanta kif ma baqgħalna l-ebda għana jew kant marbut mad-dgħajjes. Tħalli barra l-festa ta' Lapsi meta ħafna dgħajjes kienu jinkrew għal dik l-okkazjoni biex jiċċelebraw fil-Port il-Kbir[32] ma ssib xejn b'konnessjoni mad-dgħajsa jew mal-barklori. Kont nistenna li nsib xi ħaġa iżda l-barklori li kellimt dejjem qaluli li ma jafu b'xejn.

Meta tgħaddi ċ-ċerimonja tal-varar u d-dgħajsa l-ġdida terġa' tkun fuq il-banketti tagħha fuq ix-xatt tiġbed il-ħars ta' kull min jgħaddi minn ħdejha. Xi wieħed mustaċċun u li jkun jifhem sew tarah ma jħarisx lejn iż-żebgħa u lejn it-tiżjin iżda tarah iħares biex jara jekk l-għeluq ikollux xi difett ta' xi għafsa li bilkemm tkun tidher fl-għajnejn ta' min ma jifhimx. Wara nżul ix-xemx u meta ma jibqa ħadd qrib id-dgħajsa l-ġdida tarah lil ħabib tagħna fitt għax-xogħol jaqbad biċċa ġir ratba li tkun qisha biċċa ġibs bħal dik li biha għalliem jikteb fuq il-*blackboard*, u biha jagħmel salib żgħir bla ma jarah ħadd fuq id-difett li hu jkun ra fuq id-dgħajsa. Dik kienet tkun daqqa ta' ħarta għall-imgħallem ta' dik id-dgħajsa.

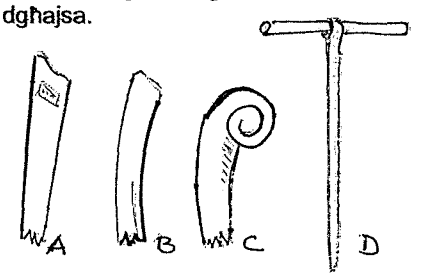

Tliet roti ta' żminijiet differenti:

A Ta' wara l-1900,
B Ta' nofs is-seklu dsatax,
C Ta' Gondla
D Passatur

Fil-varar ta' dgħajsa ġdida kont tisma' ħafna rimarki dwarha min-nies tal-Kottonera iżjed minn ħaddieħor. Meta jkunu jridu jmaqdru l-opra fost oħrajn kont tisma' min jgħid dik, voldieri għad-dgħajsa, qisha pastizz, ċanella wisq, mastella, mixruba, maħtufa u oħrajn li forsi n-nies tal-Kottonera biss setgħu jużaw dak il-lingwaġġ. Id-dgħajsa tkun għadha l-art fuq il-banketti tagħha meta jibdew ir-rimarki u kulħadd jagħti r-raġunijiet tiegħu. Għan-nies l-oħra kollha ta' barra l-Kottonera ma kinux isibu x'jgħidu ħlief li d-dgħajsa hi xogħol sabiħ ħafna.

Kif mgħallem kien iwaqqaf ir-rota tal-pruwa f'postha l-ewwel ħaġa li jagħmel kienet li jsammar salib żgħir tal-injam fl-għoli fit-tarf tagħha; hemm ukoll kien jorbot ftit weraq taż-żebbug imbierek dik is-sena. Taf li kien hemm mgħallmin li ma jibdewx xogħol ta' dgħajsa ġdida nhar ta' ġimgħa, drawwa li ġejja minn jaf minn fejn u minn meta! Id-drawwa tas-salib żgħir tal-injam imwaħħal mar-rota tal-pruwa sibtu wkoll fil-Greċja u fl-Italja, użanza tal-Insara. Wieħed jiftakar li s-salib fuq xogħol ġdid kont issibu mhux fuq dgħajsa biss iżda wkoll fuq ir-roti ta' kajjikk, luzzu u tal-latini.

Billi semmejt ir-rota ta' dgħajsa ta' min jgħid li t-tnejn ta' waħda minnhom, forsi għax xi ftit twal, kienu jagħmluhom imxenglin ftit 'l ġewwa lejn nofs id-dgħajsa. Għal ħaġa bħal din ma ssibx tweġiba ċara u tonda ħlief waħda ta' suppożizzjoni, għax jgħidulek li jekk ir-roti jitwaħħlu kartabun mal-prim tad-dgħajsa jagħtu l-impressjoni li jkunu qishom se jaqgħu fil-baħar. Użanza oħra marbuta mar-rota tal-pruwa kienet dik li għal xi ftit taż-żmien kienu jħobbu jagħmluha xi ftit imqabbża 'l barra għat-tond qrib il-livell tal-ilma. Dan it-tip ta' rota kien jagħti dehra stramba u forsi għalhekk li drawwa bħal dik ma tkomplietx; dgħajsa hekk kienu jgħidulha ikkorazzata. Min jaf kif bdiet ħaġa bħal dik, iżda billi fil-Port il-Kbir mhux l-ewwel darba li daħlu l-ikkorazzati Taljani li kienu bastimenti tal-gwerra, bilkemm ma riedx barklor li jimitahom!

Kelma oħra li llum intilfet hija l-blataforma li kienet bħal biċċa art ċatta u lixxa ġeneralment qrib il-ħanut tax-xogħol ta' xi mgħallem u fuqha kien iħożż id-disinn u l-qisien ta' opra ġdida. Illum mgħallem iħożż id-disinn li jkollu bżonn biex jikkalkula l-qisien fuq xi biċċa *plywood* kbira arbulata ma' ħajt. F'kull ħanut tax-xogħol li baqa' għandek tara mal-ħitan tiegħu ħafna galvijiet li xi drabi jkunu tal-familja ġejjin minn missier għal iben. Illum tara wkoll mudelli jew nofs mudelli ta' opri tal-baħar li dawn daħlu fi żmien l-Ingliżi.

Niftakar hawn f'Manwel Falzon membru tas-Soċjeta tal-Mużew li kien mgħallem tal-apprentisti fid-*Dockyard* u kien jispeċjalizza fid-dgħajjes tradizzjonali Maltin. Hu kien jgħaddi dak kollu li kien jaf lill-apprentisti tiegħu u xi disinji tiegħu llum qegħdin fil-Mużew Marittimu ta' Malta. Dan qed ngħidu għax Manwel kien kapaċi joħroġ disinn ta' biċċa tradizzjonali ta' Malta bla ma kellu l-ħanut tax-xogħol tiegħu għax-xogħol tad-dgħajjes. Bl-iskola tista' tasal li tħożż disinn tajjeb ta' dgħajsa iżda l-imgħallmin tagħna ħafna drabi kienu jużaw il-galvijiet tal-familja l-iżjed dawk li jkunu mexxew u taw riżultati tajbin ħafna. Ma kontx dari titlob xi galvu lil xi mgħallem biex isellifulek, lanqas biex tarah biss aħseb u ara biex tibni xi dgħajsa minn fuqu.

Nisthajjel li ssib min jgħid, imma kif it-trasmissjoni tal-kultura timxi minn żmien għal ieħor jew minn bniedem għal ieħor? Parti mit-tweġiba hija li kollox kien jinżamm fil-familja u tistenniex li fil-ħwienet tax-xorb kont se titgħallem xi ħaġa! Stejjer kont tisma' kemm trid. Bil-miktub ma wasal għandna xejn; niftehmu li xi wħud mill-imgħallmin lanqas biss kienu jafu jiktbu jew jaqraw u b'danakollu kienu jagħmlu disinni u kalkoli li dejjem taw riżultati tajbin. Nafu wkoll li xi mgħallmin tal-arloġġi, tal-qniepen, tal-kriepet tan-nisa u oħrajn lanqas lil uliedhom stess ma kienu juruhom is-sigrieti tas-sengħa.

Id-dgħajsa kienet użata barra mit-trasport tal-passiġġieri biex twassal nies morda sal-isptar jew l-Infermerija fil-Belt, nisa tqal li jwassluhom sal-Furjana biex jeħħduhom lejn l-Isptar Ċentrali u kien hemm dgħajsa speċjali miżbugħa sewda biex twassal xi katavru fejn ikun hemm bżonn. Sirt naf li mhux il-barklori kollha kienu lesti li jaħdmu fuq dik id-dgħajsa. F'każ ta' bżonn dgħajsa kienet taqsam għal belt biex twassal tabib lejn il-Kottonera. Drabi oħra dgħajsa mżejna ħafna kienet iddawwar miżżewġin friski għal dawra mal-Port. Barklor darba qalli li dgħajsa ġieli għabbewlha 30 kaxxa luminata.

Ħaddiema anzjani jiftakru ż-żmien meta kienu jużaw id-dgħajsa għax-xogħol, jitfgħu 1/4d jew 1/2d fil-kraten ta' dgħajsa bla ma joqogħdu jagħtuhom lill-barklor. Fil-Kotba tal-Okkorrenzi tal-Pulizija tal-Port tiltaqa' ma' bosta stejjer li jinvolvu l-barklori. Darba minnhom wieħed irrapporta li sab il-ħmieġ fid-dgħajsa tiegħu li kienet marbuta taħt is-sur ta' Santa Barbara. Tiltaqa' mal-istorja ħelwa ta' kif wieħed li kellu l-ħmar bil-karrettun miegħu. Warrab għal ftit tal-ħin biex imur jixtri xi ħaġa u meta mar lura jsib li kienu serqulu l-ħmar.[33] Bil-filosofija Ġaħanjana stqarr: Jekk jiena jien tlift il-ħmar iżda jekk jiena minix jien sibt karrettun! Dak kien żmien t'hekk u x-xatt tal-Belt ra bosta stejjer li kellhom x'jaqsmu mad-dgħajsa.

Fil-Kotba tal-Okkorrenzi tal-Pulizja tal-Port tiltaqa' ma' bosta u bosta stejjer li minnhom toħroġ l-istorja soċjali ta' niesna. Fl-1929[34] barklor fera barklor

---

[32] NLM LIB 13, 389; Cassar Pullicino, J., *Studies in Maltese Folklore*, (Malta, 1992), 20, 21; Castagna, P.P. *Lis Storia ta Malta bil-Gzejjer taghha*, (Malta, 1985), ristampat, vol. 1, 72.

[33] NAM Occ 8-2-1925, 144.

[34] National Archives Malta Magistrates' Book ('il quddiem issibha bhala NAM Mag), 6-7-1929, 188.

ieħor b'daqqa ta' moqdief; waħħluh £2 li għal dak iż-żmien kienu ħafna. Hu ikkalkulat li meta wieħed kien jeħel biex iħallas 5s dik kienet tkun paga ta' jumejn.[35] Fl-1942 fl-eqqel tal-gwerra dgħajsa għabbiet minn Rikażli għall-faċċata l-oħra fejn kien hemm il-moll tal-Barrakka. Id-dgħajsa kienet waħda f'servizz mal-*Garison Regiment*. Kellha fuqha żewġ qaddiefa, hdax-il baħri, żewġ nisa, tarbija ta' sentejn u ħames passiġġieri oħra. Fi ftit ħin bdiet tagħmel l-ilma, inqalbet iżda kulħadd salva. Fl-1927 dgħajsa kellha fuqha sittax-il ħaddiem u żewġ qaddiefa. Kienet mgobbija ż-żejjed. L-istamnari bdew jinqasmu b'dak il-piż kollu, niżlet iżda l-passiġġieri kollha salvaw. Hu ikkalkulat li dgħajsa setgħet tgħabbi biss ftit 'il fuq minn żewġ tunnellati.[36]

Kienet dehra komuni li tara barklor fuq id-dgħajsa tiegħu speċjalment wara nżul ix-xemx, kemm kemm jiċċaqlaq idur b'mod speċjali qrib ix-xatt ta' Bormla n-naħa tal-imħażen tal-vaxxelli dejjem jittama li jsib fl-ilma xi ħaġa tgħodd għalih. Darba minnhom b'xorti ħażina wieħed sab nofs katavru iżda ħelisha b'wiċċ il-ġid mal-pulizija.[37] Hija storja komuni li barklor bħal dan ikun qed iħuf fl-inħawi tad-*Dockyard* biex forsi jiltaqa' ma' xi biċċa tik fil-baħar. Dan kien isir bil-qaddis u bil-ftehim ma' xi ħadd li kien jaħdem fid-*Dockyard* għax hemm kien jintuża ħafna. Iżda biex barklor ikollu r-roti tad-dgħajsa tiegħu magħmulin mit-tik kienu jqumulu ħafna flus.

Spalliera "Ta' San Ġorġ"

In-naħa tat-Toqba fil-Birgu kien hemm ħanut tax-xorb isibuh bħala Tal-Borin fejn kienu jiltaqgħu l-barklori u bejn xarba nbid u oħra kienu joħorġu bi stejjer li ma jitwemmnux; insomma kulħadd iħarref kemm jiflaħ! Karattri bħal ngħidu aħna l-Bażokk, is-Suli u l-Panokk kienu magħrufin ma' kulħadd. Ġieli għand Tal-Borin kienu jmorru dawk li jħobbu t-te u wieħed minnhom kien dak li kellu s-swaba kollha ta' jdejh mimlijin biċ-ċrieket. Malli sħabu kienu jarawh dieħel għand Tal-Borin kont tisma' min jgħid waħda wara l-oħra imma bil-mod: Ram, ram u xejn iżjed! U dak il-barklor bis-swaba miksijin bid-deheb kont tarah idawwar fl-ajru jdejh it-tnejn u jtenni: Iva, iva ram, ram, ħa, ħa, ħa! Dak kien għamel ħafna flus jaħdem bħala barklor.[38]

Karattru ieħor interessanti kien Toni Żbiba li meta ltqajt miegħu l-ewwel darba kellu 65 sena; kien għadu jaqdef! Ħariġli b'bosta stejjer u dettalji tal-qdif u tad-dgħajsa. Parir dejjem tajjeb għax ħabib kien avzani biex ma nagħtihx flus qabel ma nkun għamiltlu xi mistoqsijiet. Jekk kont ittih xi ħaġa qabel kont tarah jitlaq lejn l-eqreb ħanut biex jixtri ftit inbid u wara inutli li tistaqsih.

Kollox ma' kollox il-barklori kienu mħallsin ftit iżda min kien bil-għaqal faddal ġmielu. Niftakar lil Frans u lil ħuh Wenzu mill-Birgu li bejniethom faddlu eluf ta' liri biex fi xjuħithom serqulhom kollox. Ir-rati tan-nollijiet kollha kien stampati minn u sa fejn taħdem dgħajsa u l-barklori kellhom jimxu magħhom. Barklor darba stqarr miegħi li tella' familja ta' tmienja bla ma qatt nefaq sold għal ikel; dejjem kienu jiddubbaw xi ħaġa minn abbordijiet tal-bastimenti Ingliżi.

Gellel mill-Isla ta' sittax-il sena kien jissellef frejgatina jgħabbiha bl-inbid u xorb ieħor minn għand xi sid ta' ħanut tax-xorb u kien idur bil-mod il-mod taħt il-frejgati Ingliżi biex il-baħrin tal-għassa jkunu jistgħu jixtru xi flixkun inbid; il-baħrin kienu jkunu *happy* għax jitlaħalħu bl-inbid Malti u iżjed minnhom iż-żagħżugħ Gellel għax ta' kull flixkun inbid kien idaħħal £3. Dak l-inbid li kien jibqagħlu kien jieħdu lura għand tal-ħanut minn fejn ikun ġabu.

Il-barklori kien jinqalgħalhom l-inkwiet minn żmien għal żmien. Waħda mara Ingliża xi ftit ħoxna hekk kif qagħdet bilqiegħda fuq il-bank ta' dgħajsa saqajha għaddew mill-injam ta' taħtha għax faqet il-murata; iżda għallinqas ħadd ma weġġa'. Għalhekk kont issib min il-murata kien jiksiha minn ġewwa bl-injam biex xi ħadd goff ma jifqax l-injam irqieq tal-għeluq. L-istorja ta' John Andrews għamlet ħoss kbir b'mod speċjali f'Bormla. Mela dan Andrews ried imur Rikażli u għal xi raġuni jew oħra iġġieled mal-barklor. Hu mar ħażin għax tilef il-bilanċ u waqa' fil-baħar. Il-barklor ċapċaplu daqqa bil-moqdief u qatlu; weħel għomru l-ħabs. Iżda l-istorja ma spiċċatx hemm għax gruppi ta' baħrin u nies tas-servizz Ingliżi kienu jinġabru u jinżlu Bormla biex jattakkaw lil kull barklor li kienu jaraw. Dak l-inkwiet dam sejjer xi ftit sakemm ikkwieta kollox waħdu.[39]

L-idea tan-nies tal-Kottonera minn dejjem kienet li barklor kien jinvesti f'dgħajsa għax kien jistenna li se isservih għal għomru. Forsi għalhekk kont tara barklor jieħu ħsieb id-dgħajsa tiegħu u kull sena tarah jiffritta u jobrox iż-żebgħa l-qadima biex jagħti passata ġdida. Fil-Ponta tal-Isla kien hemm dgħajsa l-Balomba li kienu jgħidu li kellha iżjed minn mitt sena. Wieħed jifhimha li mill-injam oriġinali kważi ma kien baqa' xejn għax inbidel mal-mixja tas-snin.

© Joseph Muscat

Nota tal-Editur:

Din hi l-verżjoni miktuba ta' taħdita pubblika li s-Sur Joseph Muscat ta f'isem l-Għaqda tal-Folklor nhar il-Ġimgħa, 29 ta' April, 2011, fis-sede tal-Għaqda Filantropika Talent Mosti, r-Razzett tal-Markiż, il-Mosta. It-tieni parti ta' din il-kitba tixxandar, jekk Alla jrid, fil-ħarġa li jmiss tal-Imnara (2012).

GLOSSARJU:

DGĦAJJES TRADIZZJONALI MALTIN

ARBULAT – il-mod kif qaddief Malti jaqdef bil-wieqfa u jħares 'il quddiem.

[35] *Ibid.*, 191.

[36] NAM Occ, 27-11-1942, 132, 133.

[37] Belli, vol. 7, 554, 555.

[38] Tagħrif li tagħni s-Superjur John Schembri li kien mill-Birgu.

[39] Segond, vol.5, 575.

ARK – l-injama ċatta iżda xi ftit għat-tond li żżomm f'posthom min-naħa ta' fuq żewġ issati.

ARSENAL TAL-BALERI – it-tarzna ta' żmien il-kavallieri li fiha kienu jibnu l-galeri.

BANK – kull post li fuqu kienu joqogħdu bil-qiegħda l-passiġġieri.

BANKETTA – Dik magħmulha minn injam tal-abjad u titpoġġa taħt dgħajsa meta jiġbduha l-art.

BARDNELL – l-injama b'saħħitha li tkun ingastata fuq l-irjus tal-istamnari u ddur mad-dgħajsa kollha.

BARK – bastiment kbir tal-qlugħ tal-merkanzija tas-seklu dsatax li jkun armat bi tliet arbli ta' qlugħ kwadri.

BARKLOR – qaddief ta' dgħajsa tal-pass.

BARRIERA – kien għeluq bis-serratizzi mwaħħlin fl-art li jżommu fih passiġġieri li jiġu minn barra sakemm ikunu eżaminati mill-ispetturi tas-saħħa.

BATTUSA – biċċa injama ħoxna li tkun marbuta fuq bardnell u li magħha jintrama l-iskalm.
- s-sinjura jew battusa reġina kienet dik il-waħda qrib it-tinda li rari tintuża minn barklor.

BATTALJOLA – jew **ISSATA** li fuqha jkun hemm it-tinda.

BEJTA – dik il-fetħa fil-poppa qrib il-prim u li fiha jkun hemm l-iskrun.

BIĊĊERIJA – injama b'saħħitha li kont issib taħt it-travi li fuqhom kienet isserraħ il-gverta ta' galera jew ta' barkun.

BLATAFORMA – biċċa art lixxa u kbira ġeneralment blata li kont issib qrib xi ħanut tax-xogħol ta' mgħallem tad-dgħajjes u li fuqha kien iħożż disinn ta' dgħajsa.

BOMA – għamla ta' arblu li jżomm miftuħ min-naħa t'isfel il-qlugħ randa.

BOMBARDA – bastiment tal-merkanzija tas-seklu dsatax li kien armat b'żewġ arbli b'dak ta' quddiem xi ftit lura u joqrob lejn in-nofs u bi qlugħ randa ma' dak ta' wara.

BOQXIEX – għodda ta' mastrudaxxa li juża għal xi xogħol fit-tond u li jkollu x-xafra fin-nofs b'maqbad kull naħa.

BRAZZOL – injama b'saħħitha li torbot per eżempju travu mal-murata ta' dgħajsa.

BRIG – bastiment tal-merkanzija tas-seklu dsatax li kien armat b'żewġ arbli ta' qlugħ kwadri u wieħed randa mal-arblu ta' wara.

ĊAMFRIN – kument ta' njama li naħa minnhom jkollu għamla maqlubha ta' 45 grad.

ĊANA TAL-IPPULIR – dik li biha kienu jirfinaw x-xogħol tal-injam.

ĊANELLA – dgħajsa jew frejgatina li jkollha ċ-ċan tagħha bil-majjieri ċatti u wisgħin.

ĊIMA – ħabel oħxon, iżda kienet ukoll dak l-inqix ma' pestiera minn ġewwa li juri għamla ta' ħabel.

CLINCH – mill-Ingliż, għamla ta' musmar tar-ram aħmar li bih kienu jorbtu stamnara ma' majjiera.

CORRUGATED – mill-Ingliż, pjanċi taż-żingu bil-fdewwex.

DAVID – għodda tal-mastrudaxxa kollha tal-ħadid li biha kienu jorbtu bis-saħħa njam ma' xulxin.

DENB IL-FAR – għamla ta' serrieq irqiq, dejjaq u twil biex bih jagħmlu xi toqba tonda fl-injam.

DGHAJSA TAL-LATIN – dik kbira u b'saħħitha li kienet tuża żewġt iqlugħ latini jew trijangulari; waħda minnhom kienet dik t'Għawdex.

DGHAJSA TAN-NOLL – dik tal-passiġġieri u li kienet marbutha b'rati ta' ħlas fissi għas-servizz tagħha.

DGHAJSA TAL-PASS – dik li kienet hemm biex tagħti servizz ta' ġarr ta' passiġġieri.

DISO – mod speċjali ta' qdif ta' barklor Malti li kien jaqdef bil-wieqfa waqt li jħares 'il quddiem.

DRAGUN – dak l-għamla ta' annimal mitoloġiku bil-ġwienaħ li kont tara n-naħa ta' quddiem fuq it-tappiera ta' kull naħa ta' dgħajsa.

DRITTA – in-naħa tal-lemin ta' dgħajsa meta tħares minn wara lejn il-pruwa.

DURMENT – dik l-injama minn ġewwa taħt il-bardnell u li magħha jintrabtu l-istamnari.

FALKA – injama li tintrama bejn żewġ makkarunetti u li kienet hemm biex tilqa' r-raxx tal-baħar; fuq dgħajsa kienet hemm biss bħala tiżjin.

FERILLA – dgħajsa żgħira u ħafifa li kienet tintuża biss bejn l-Isla u l-Birgu.

FIRJOLA – injama li tkun tinsab taħt il-prim biex tiffranka l-ħsara li tista' ssir lill-prim kull meta dgħajsa tinġibed l-art.

FURMATUR – għodda tal-mastrudaxxa li bih jaqta' l-injam b'daqqiet fuqu tal-martell.

GAFFA – l-injama li magħha tintrabat il-parti ta' fuq ta' qlugħ randa.

GALERA – xini tal-gwerra ta' żmien il-kavallieri li kienet twila u baxxa mal-ilma li titħaddem bl-ilsiera u bi qlugħ latin.

GALVU – jew **MOLL** li bih wieħed ikun jaf kif se jaqta' stamnara jew majjiera.

GASH CHUTE – mill-Ingliż; dik il-fetħa fil-ġenb ta' bastiment tal-gwerra Ingliż li minnha kok kien jarmi dak iż-żejjed li kien jibqa' tal-ikel.

GAXIN – dak l-ikel żejjed li kien jibqa' fuq bastimenti Ingliżi u li kien jinġabar minn nies apposta biex wara jinbiegħ.

GHAJN TA' HORUS – dik l-għamla ta' għajn li kont tara fuq ħafna dgħajjes tradizzjonali Maltin magħrufa wkoll bħala dik ta' Horus jew Isis u kienet ġejja minn żmien il-Feniċi.

GHASFUR – għamla ta' għasfur li kont tara mal-pruwa ta' dgħajsa u li ħa post l-għajn.

GIGG – jew gikk – hu dak li ħareġ minn wieħed Ingliż u li kien qisu frejgatina iżda iżgħar u li kien hemm għax-xogħol.

ĠILJUN – il-biċċa ta' ġewwa ta' moqdief u li barklor kien jaqbdu biex jaqdef.

GREENHEART – injam iebes ħafna u li jegħreq fl-ilma.

GULIERM – għodda tal-mastrudaxxa li jkun qisu ċana iżda dejjaq ħafna.

IMHAŻEN TAL-VAXXELLI – dawk li jinsabu n-naħa ta' Bormla u li saru biex fihom jaħżnu l-attrezzaturi tal-vaxxelli meta jidħlu Malta għax-xitwa.

INJAM STRADILJAT – dak li jkun skartat imħabba l-vina tiegħu meta jiġu biex jagħmlu xi brazzol.

ISIJJA – meta wieħed jaqdef b'lura.

ISSATA – ara battaljola.

JIĊĊOMBA – il-mod kif jintrabtu l-kurduni ta' ħabel għas-saħħa u bħala tiżjin ukoll.

JIDDRIZZA – il-ħila ta' barklor biex dan iwaqqaf iċ-ċaqlieq ta' dgħajsa.

JIFFRITTA – ix-xogħol ta' tindif ta' dgħajsa miż-żebgħa l-qadima; dari biċċa ħġieġa mkissra kienet tkun biżżejjed biex jobrox biha.

JIPPULI – jirfina l-injam.

KAMRA – dik taħt it-tamburett tal-pruwa u f'dak l-ispazju barklor kien iżomm maqfulin l-affarijiet tiegħu.

KARTABUN – għodda tal-mastrudaxxa u meta wieħed ikun irid iżomm qies ta' 90 grad bejn żewġ injamiet.

KONTRA BANK – dak ta' quddiem ieħor li t-tnejn ikunu quddiem l-ispalliera ta' dgħajsa.

KORAZZATA – għamla ta' bastiment tal-gwerra Taljan tas-seklu l-ieħor.

KORSIJA – **KRIESI** – dik ta' galera kienet tgħaddi minn nofs, mill-ispalliera tal-poppa sar-rambata, u kull naħa kien hemm il-bankijiet tal-qaddiefa. Fuq dgħajsa tal-pass kienu dawk l-injamiet li jista' jiċċaqlaq min-naħa għal oħra u li jkunu bejn it-tamburett tal-pruwa u l-bankijiet tal-passiġġieri.

KOTBA TAL-OKKORRENZI – kienu dawk ir-reġistri miżmumin mill-pulizija u li fihom issib dak li jkun ġara ġurnata waħda wara l-oħra.

KOTTONERA – tiġbor fiha lil Bormla, l-Birgu, u l-Isla.

KRATEN – jew **TRINKARINI** huma dawk li qishom kaxex tawwalin mal-ġnub tad-dgħajjes tradizzjonali Maltin; fuq dgħajsa tal-pass kont issib fuqhom il-bankijiet tal-passiġġieri.

KUMENT – ix-xifer ta' fallakka jew tavla u mhux iċ-ċatt tagħha.

LAĊĊ – l-injama li tkun ingastata fir-ras ta' tmun biex iħaddmuh bih.

LEXXUN – għodda ta' mastrudaxxa li jkollha xafra wiesgħa u taqta' ħafna u manku twil biex jillixjaw l-injam goff.

LINJU SANT – injam iebes ħafna u li jegħreq fl-ilma.

MADMAD – dan ikun ingastat f'ras ta' tmun u jagħmel ix-xogħol ta' laċċ.

MAĦTUFA – ngħidu għal xi opra tal-baħar tradizzjonali li tkun xi ftit dejqa fil-pruwa; rimarka derogattiva!

MAIN GUARD – post tal-għassa qabel ma tidħol f'xi bini kbir tas-servizzi Ingliżi.

MAJJIERA – injama xi ftit għat-tond jew tista' tkun ukoll ċatta għal kollox li titwaħħal fuq il-prim u li bihom jitwaqqaf il-qafas ta' dgħajsa.

MAKKARUNETTA – injama ħoxna wieqfa fuq bardnell li magħha żżomm falka f'postha.

MASTELLA – ngħiduha għal xi opra tradizzjonali Maltija li tkun qisha banju kbir tal-ħasil; kelma derogattiva!

MIXRUBA – rimarka derogattiva li tingħata lil xi dgħajsa li tidher li tkun xi ftit dejqa għall-wisa' tagħha.

MUNXAR – xi wħud jgħidulu s-serrieq ta' San Ġużepp, b'xafra tas-snien dejqa u li jintuża għal xi xogħol fit-tond.

MURATA – iż-żaqq ta' dgħajsa min-naħa ta' ġewwa.

NAVI – bastiment tal-merkanzija tas-seklu dsatax li kien jinbena Malta wkoll u li jkun kbir ħafna u mgħammar bi tliet arbli ta' qlugħ kwadri.

PALJOL – il-qiegħ ta' dgħajsa li fuqu jserrħu riġlejhom il-passiġġieri.

PARASULI – għamla ta' purtieri li kien ikun hemm madwar it-tinda ta' dgħajsa tal-pass.

PASSATUR – għamla ta' berrina jew trapan ġieli tkun twila u ħoxna ħafna biex biha jtaqqbu l-injam; din titħaddem b'manku b'saħħtu min-naħa waħda.

PASTIZZ – kelma derogattiva li tingħata li xi opra tradizzjonali li jkollha poppa u pruwa mislutin irqaq u l-istess.

PERMIZZAN – injama li tingasta ruħha fuq il-majjieri f'linja mal-prim.

PESTIERA – l-injama wieqfa għat-tul mal-kraten ta' xi opra Maltija.

PINNUR – l-injama orizontali ma' arblu u li miegħu jintrabat qlugħ kwadru.

PRAM – mill-Ingliż il-karozza ta' tarbija ta' wara l-gwerra li kien ikollha tinda ħafna drabi għat-tond titla' u tinzel skont il-ħtieġa.

PRIM – l-injama b'saħħitha tul l-opra sħiħa li fuqu jinbena l-qafas tagħha.

QALFAT – il-bniedem tas-sengħa li bl-arti tiegħu kien isodd kull xaqq jew toqba li jara f'opra tal-baħar.

QLUGĦ KWADRU – dak li jkollu għamla kważi kwadra u jiddendel ma' pinnur.

QTUGĦ L-ILMA – nistgħu ngħidu li kien il-livell tal-ilma fuq dgħajsa.

RABOTT – għamla ta' ċana antika tal-mastrudaxxa.

RADANĊA – bħal *washer* tar-ram aħmar li minnu jgħaddi *clinch* u jirbattuh fuqha.

RAMBATA – dik il-parti ta' galera fil-pruwa li taħtha jkun hemm il-kanuni.

RANDA – għamla ta' qlugħ qisu widna kbira għax jintrabat min-naħa waħda mal-arblu, fuq ikollu l-**GAFFA** u isfel il-**BOMA**.

REBEKKIN – għodda tal-mastrudaxxa li bih itaqqab ġeneralment toqob żgħar.

ROTA – l-injama twila ħafna 'l fuq mill-bardnell li wieħed isib fil-pruwa u fil-poppa ta' dgħajsa.

SERP – għamla ta' serp minqux mal-ġenb ta' pestiera ta' dgħajsa.

SERRIEQ TAD-DAHAR – għodda tal-mastrudaxxa li jkollu d-dahar tiegħu, jew in-naħa ta' kontra s-snien, imsaħħah bil-ħadid jew bir-ram.

SETTIJIET – il-partijiet kollha ta' dgħajsa tal-pass li jkunu jistgħu jinqalgħu minn posthom.

SHIP'S COMPANY – mill-Ingliż; kien is-servizz li tagħti dgħajsa tal-pass impjegata ma' biċċa tal-gwerra Ingliża.

SINISTRA – in-naħa tax-xellug ta' xi biċċa tal-baħar meta tħares mill-poppa lejn il-pruwa.

SKALL – injam oħxon u b'saħħtu għat-tul ta' xi ħanut tax-xogħol tad-dgħajjes u li fuqu jsir il-bini ta' opra.

SKALM – injama b'saħħitha ħafna u li miegħu jintrabat il-moqdief li jkun ingastat f'battusa ta' dgħajsa.

SKIFF – għamla ta' opra Maltija li ħareġ minn dak Ingliż u li kellu poppa u pruwa bil-ponta u kien ħafif wisq fil-mixi.

SKUNA – bastiment żgħir tal-merkanzija tas-seklu dsatax li kien armat bi qlugħ randa fuq kull wieħed.

SKUŻI – injam li jżomm flimkien l-istamnari mal-majjieri mal-qiegħ tad-dgħajsa.

SPALLIERA – d-dahar tal-bank in-naħa ta' wara tal-post tal-passiġġieri.

- ta' galera – dik il-parti mill-gverta ta' quddiem il-kabina tal-poppa.

STAMNARA – injama ma' kull naħa ta' majjiera li tagħti l-għamla taż-żaqq ta' dgħajsa.

STROPP – il-ħabel li jorbot flimkien moqdief mal-iskalm.

TAKKI – toqob fil-ġnub in-naħa tat-tinda tal-passiġġieri li fihom jingastaw it-truf tal-issati.

TAMBURETT – dik li qisha gverta għamla trijangulari li ssibha fil-poppa u fil-pruwa tal-opri tradizzjonali Maltin.

TAPPIERA – dik il-faxxa tal-injam, dari kienet tkun tal-kewba, li tara taħt il-bardnell u l-falki mill-pruwa sal-poppa u li fuqha tara xi tiżjin.

TARKIJA – għamla ta' qlugħ sempliċi ħafna li jintrama ma' arblu u jifirxuh b'lasta twila. Dan kien popolari ħafna fost il-Maltin.

TAVLAR jew **TAVLAMENT** – dak l-injam kollu li jkun hemm mal-qiegħ ta' dgħajsa minn ġewwa.

TERZ – **TRIEZI** – qies ipotetiku li jaqsam il-prim ta' dgħajsa fit-terz ta' quddiem u dak ta' wara.

TESTATUR – il-kument ta' stamnara maqlub f'angulatura; ġieli jkun hemm ħames testaturi differenti fuq waħda.

TIK - mill-Ingliż *teak* – injam iebes li kien jiġi mill-Indja u bih kienu jagħmlu xi rota ta' dgħajsa.

TOPPING LINE – mill-Inlgiż li jaqbel mal-livell tal-ilma iżda fuq bastiment tal-gwerra Ingliża jkun xi ftit wiesa'.

TQALFIT – l-arti li biha kienu jsoddu kull toqba jew xaqq li jkun hemm fl-injam ta' dgħajsa.

TRAVERSA – injama li tkun taħt il-paljol biex jintrabat flimkien.

TRINKARINI – ara **kraten**.

URNAR – id-dekorazzjoni li jkun hemm fuq dgħajsa.

VARINGLI – bħal brazzol kbir li ssib fuq il-murata ta' xi dgħajsa kbira, bħal ngħidu aħna barkun, biex isaħħah l-għeluq.

VARLOPPA – għodda tal-mastrudaxxa li tkun qisha ċana iżda kbira ħafna biex jikkorreġu xi kument ta' njama kbira.

VAXXELL – bastiment tal-gwerra ta' żmien il-kavallieri li jkun armat b'ħafna kanuni u jkun armat bi tliet arbli ta' qlugħ kwadri.

VENDA – il-ġabra ta' dgħajjes tal-pass jistennew ma' moll biex meta ordnati jmorru jwasslu l-passiġġieri fuq bastiment.

WEJLA – dgħajsa żgħira li ħarġet mill-*whaler* Ingliż li kienet tuża l-inqadef u wżata għal xi xogħol ħafif.

XIFA – għodda tal-masturdaxxa li tkun ponta rqiqa u twila bil-manku biex biha jtaqqbu xi toqob irqaq.

XIMITARRA – arma li taqta' tal-Mislem għamla ta' nofs qamar.

ŻENGUL – għamla ta' majjiera bil-forma ta' V li ssib in-naħa ta' quddiem ta' dgħajsa.

ZOKK – dik l-injama li ġieli kienet tkun meħuda minn biċċa żebbuġ jew ħarrub u li tgħaqqad ir-rota mal-prim.

© Joseph Muscat

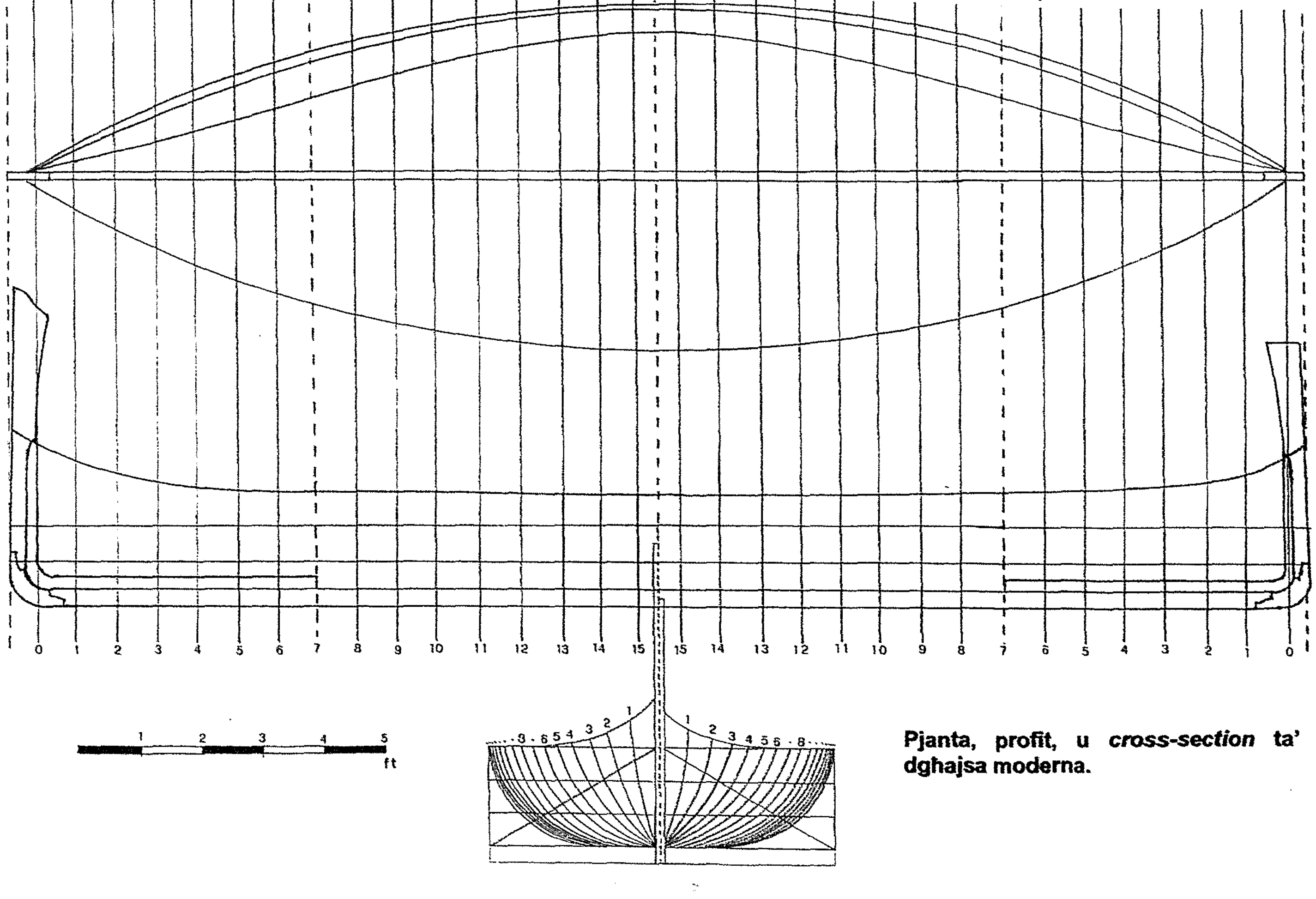

Pjanta, profit, u *cross-section* ta' dgħajsa moderna.